

Petr Prokš

**VÁLEČNÁ POLITIKA VELKÉ BRITÁNIE
A ROZPAD RAKOUSKO-UHERSKA
(1914–1918)**

Mezinárodní rozpory se počátkem 20. století nezadržitelně vyhrocovaly. Velmoci cílevědomě budovaly moderní armády a válečná loďstva. Současně ostře hospodářsko-obchodně soupeřily a žárlivě střežily vlastní koloniální panství. Přitom ztroskotaly jejich pokusy o případné omezení zbrojení a vyjasnění si mocenských nároků ve světě. Celkový vývoj nebezpečně směřoval ke všeobecné válce.¹ Ve světovém „koncertu velmocí“ hrála významnou úlohu Velká Británie, která původně prosazovala politiku „splendid isolation“. Podle této koncepce se soustředila především na udržování rovnováhy sil ve světě, aby obhájila postavení nejsilnější námořní a koloniální mocnosti. Proto se vyhýbala trvalejšímu začlenění do jakéhokoli uskupení velmocí. Při vyhrocení mezinárodního napětí se většinou pragmaticky přikláněla na slabší stranu, aby vyvážila sílu jejího protivníka a pokud možno odvrátila válečné střetnutí v Evropě. Londýn čelil od sklonku 19. století řadě problémů, které ohrožovaly soudržnost britského impéria. Zejména stále sebevědomější dominia si nárokovala větší míru nezávislosti a soustavně propoukaly nejrůznější povstání v afrických a asijských koloniích. Nejvíce se strachoval o pozici na Středním východě nejen kvůli strategickému Suezskému průplavu, ale také pro bohatá naleziště ropy v oblasti Perského zálivu, na které si pochopitelně činily zálusk i další mocnosti. V poměru vůči kontinentální Evropě se Britové starali především o za-

¹ Heinz GOLLWITZER, *Europe in the Age of Imperialism, 1880–1914*, London 1969; Richard SHANNON, *The Crisis of Imperialism 1865–1915*, Suffolk 1974; William L. LANGER, *European Alliances and Alignments, 1871–1890*, Westport 1977; Paul M. KENNEDY, *Strategy and Diplomacy, 1870–1945. Eighth Studies*, London 1983; Paul M. KENNEDY, *The Rise and Fall of the Great Powers. Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, New York 1987; Eric J. HOBSBAWM, *The Age of Empire, 1875–1914*, London 1994; René GIRAULT, *Diplomatie européenne. Nations et impérialismes, 1871–1914*, Paris 1997; Eric J. HOBSBAWM, *Věk extrémů. Krátké dvacáté století 1914–1991*, Praha 1998; Vladimír NÁLEVKA, *Světová politika ve 20. století*. 1, 2, Praha 2000; Vladimír NÁLEVKA, *Koncert velmocí. Mezinárodní vztahy 1871–1914*, Praha 2006.

chování neutrality Belgie, aby žádná mocnost nemohla ovládnout mořské pobřeží severozápadní Evropy a přímo tak ohrožovat britské ostrovy.² Londýn měl v průběhu dlouhých desetiletí sice řadu sporů s ostatními mocnostmi. Postupem času však nakonec za hlavního soupeře považoval císařské Německo, které hodlalo převzít výsadní postavení Velké Británie ve světové politice a obchodu. Přitom velice ožehavou záležitostí představovalo především námořní zbrojení Německa, které ohrožovalo dosud prvořadé postavení britského válečného loďstva a britské koloniální impérium. Berlín pro naplnění svých mocenských představ seskupil mocenský blok – Trojspolek. Jeho členy se postupně v letech 1879–1882 staly Německo, Rakousko-Uhersko a Itálie.³ Britové tomu nehodlali pouze přihlížet se založenýma rukama. Proto začali hledat mezi nepřáteli Německa odpovídající spojence. Prakticky to znamenalo konec „splendid isolation” a počátek aktivní spoluúčasti Spojeného království v jednom z mocenských uskupení.⁴

Od sklonku 19. století se postupně Londýn sblížoval s Paříží a Petrohradem proti nebyvale rychlému vzestupu moci Německa. Francie tradičně usilovala o odplatu za porážku v prusko-francouzské válce v roce 1870. Hodlala obnovit své postavení prvořadé mocnosti kontinentální Evropy, udržet nebo případně rozšířit vlastní koloniální impérium a rázně čelit koloniálním nárokům Berlína v severní a západní Africe i dalších částech světa. Rusko si přálo konečně již ovládnout mořské úžiny Bospor a Dardanely, aby se prosadilo se jako hlavní mocnost na Balkáně, a rozšířit se směrem na západ odtržením Haliče od Rakousko-Uherska, nad níž zatím drželo ochranou ruku Německo. Pragmatické sladění politiky Londýna, Paříže a Petrohradu výrazně přispělo k vytvoření Dohody, v níž se postupně v letech 1893–1907 sdružily Francie, Rusko a Velká Británie.⁵ Londýn tomu pak přizpůsoboval také vlastní vojenské plány, které začaly počítat s válkou v Evropě, do níž se společně s francouzskou a ruskou armádou přímo zapojí také ozbrojené síly Velké Británie. Především šlo o expediční sbor

² Horst LADEMACHER, *Die belgische Neutralität als Problem der europäischen Politik*, Bonn 1971; Keith M. WILSON, *Empire and Continent. Studies in British Foreign Policy from the 1880 to the First World War*, London–New York 1987.

³ Jürgen ANGELOW, *Kalkül und Prestige. Der Zweibund am Vorabend des Ersten Weltkrieges*, Köln–Weimar–Wien 2000; Holger AFFLERBACH, *Der Dreibund. Europäische Großmacht- und Allianzpolitik vor dem Ersten Weltkrieg*, Wien–Köln–Weimar 2002.

⁴ George W. MONGER, *The End of Isolation. British Foreign Policy, 1900–1907*, Westport 1976; Petr PROKŠ, *Konec britské „splendid isolation“ a carské Rusko při vytváření spojenecké Dohody (1887/1888–1914)*, in: Eva Semotanová (ed.), *Cestou dějin*, 1. Kolektivní monografie. K počtě prof. PhDr. Svata-vy Rakové, CSc., Praha 2007, s. 233–258.

⁵ Zara STEINER, *The Foreign Office and Foreign Policy, 1898–1914*, Cambridge 1969; Samuel R. WILLIAMSON, Jr., *The Politics of Grand Strategy. Britain and France Prepare for War, 1904–1907*, Harvard–Cambridge 1969; George W. MONGER, *Ursachen und Entstehung der englisch-französisch-russischen Entente, 1900–1907*, Seeheim 1969; Keith M. WILSON, *The Policy of Entente. Essays on the Determinants of British Foreign Policy 1904–1914*, Cambridge 1985; John A. WHITE, *Transition to Global Rivalry. Alliance Diplomacy and the Quadruple Entente, 1895–1907*, Cambridge–New York 1995. Keith NEILSON, *Britain and the Last Tsar. British Policy and Russia, 1894–1917*, Oxford–New York 1995.

pro pozemní válku na evropské pevnině a námořní blokádu nepřátelského Německa.⁶ Před vypuknutím první světové války velmoci Dohody tedy spojovaly zejména narůstající obavy z expanze Německa. Přitom každá z nich měla samozřejmě ještě vlastní zájmy. Velká Británie si přála návrat k politice rovnováhy sil a udržet se jako prvořadá námořní a koloniální velmoc, především v oblasti Středního východu, kam právě směřoval nápor Německa.⁷ Vzájemně nesmiřitelné rozpory mezi oběma mocenskými seskupeními – Trojspolkem a Dohodou – posléze vyústily na přelomu července a srpna 1914 výbuchem strašlivé světové války.⁸

Politické a vojenské vedení Velké Británie mělo zcela jasno v otázce hrozícího válečného střetnutí v kontinentální Evropě. Samozřejmě dávalo jednoznačně přednost zachování neutrality v případě omezené války Německa a Rakousko-Uherska proti Rusku a Srbsku, avšak dojde-li k útoku Německa na Francii přes území Belgie, bylo odhodláno okamžitě vstoupit do války proti Německu a jeho spojencům.⁹ Britský premiér Herbert H. Asquith v parlamentu 11. června 1914 zdůraznil politické stanovisko Londýna. V případě války mezi evropskými mocnostmi nebudou o vstupu Británie do války rozhodovat žádné tajné úmluvy, nýbrž svobodné rozhodnutí vlády Jeho Veličentstva nebo parlamentu. Podobně také britský ministr zahraničí Edward Grey potvrdil nezávislý postoj Anglie, která není ve vleku žádné země, není vazalem Ruska, není spojencem Francie ani nepřítelem Německa.¹⁰ Ve vyostřování mezinárodní krize po sarajevském atentátu britská vláda proto na svém zasedání 27. července 1914 zásadně rozhodla, jestliže Německo zaútočí na Francii přes území Belgie, vstoupí Spojené království okamžitě do války proti Německu a Rakousko-Uhersku.¹¹ Německo se dopustilo strategické chyby, když se domnívalo, že Britové nezasáhnou do války v kontinentální Evropě. Jeden ze zkušených úředníků britské vlády jednoznačně schválil 31. července 1914 zapojení Anglie do války v Evropě, poněvadž podle jeho slov rovnováhu sil – „*balance of power*“ – nemůže udržet stát, který není schopen bojovat a nést tudíž ta-

⁶ Brian BOND, *The Victorian Army and the Staff College, 1854–1914*, London 1972; John GOOCH, *The Plans of War. The General Staff and British Military Strategy, 1900–1916*, London 1974; David FRENCH, *British economic and strategic Planning, 1905–1915*, London–Boston 1982.

⁷ Alan J. P. TAYLOR, *The Struggle for Mastery in Europe, 1848–1918*, Oxford 1954; Paul M. KENNEDY (ed.), *The War Plans of the Great Powers, 1880–1914*, London–Boston 1979.

⁸ Jaroslav KRÍŽEK a kolektiv, *První světová válka*, Praha 1968; Zdeněk JINDRA, *První světová válka*, Praha 1984; Miroslav a Hana HONZÍKOVÍ, *1914–1918. Léta zklamání a naděje*, Praha 1984; Yvette HEŘTOVÁ, *Zákopová válka*, Praha 1988; Jay M. WINTER, *První světová válka*, Praha 1995; Philip WARNER, *První světová válka*, Ostrava 1997; John KEEGAN, *The First World War*, New York 1999; Basil H. LIDDEL HART, *Historie první světové války*, Brno 2001; Ian WESTWELL, *První světová válka den po dni*, Praha 2004; Martin GILBERT, *První světová válka. Úplná historie*, Praha 2005; Hedley P. WILLMOTT, *První světová válka*, Praha 2005.

⁹ Friedrich W. WIEMANN, *Lloyd George and the Struggle for the Navy Estimates of 1914*, in: A. J. P. Taylor (ed.), *Lloyd George: Twelve Essays*, London 1971, s. 90.

¹⁰ *Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette 1871–1914*. 39. Band. Das Nahen des Weltkrieges 1912–1914, Berlin 1926, dok. č. 15881, s. 623–628.

¹¹ Michael L. DOCKRILL, *David Lloyd George and Foreign Policy before 1914*, in: A. J. P. Taylor (ed.), *Lloyd George: Twelve Essays*, London 1971, s. 26.

ké příslušné následky.¹² Když tedy Berlín odmítl výzvu Londýna na zastavení bojů a okamžité vyklizení napadené neutrální Belgie, tak britská vláda neprodleně 4. srpna 1914 vyhlásila válku Německu, které tak strhlo celou Evropu do zničujícího víru první světové války.

Po vypuknutí války se Londýn bezprostředně soustředil především na rychlou izolaci centrálních mocností. První lord admirality Winston Churchill již 3. srpna 1914 přímo požadoval těsnou spolupráci Ruska, Francie Anglie a států Skandinávie ke kontrole Baltského moře.¹³ Shodně britský ministr zahraničí E. Grey ve svém memorandu o zásadách válečné politiky vůči nepřítelům 5. srpna 1914 zdůraznil povinnost Spojenců „odříznout Německo a Rakousko od ostatního světa“.¹⁴ Podle vyjádření britského ministra zahraničí E. Greya ze dne 5. září 1914 vedou Britové válku proti německému militarismu, kterému může podlehnout celá západní Evropa, jestliže ve válce uspěje Německo. Pokud však bude výsledkem války nezávislost a celistvost malých států Evropy, může se také západní Evropa osvobodit od nebezpečí německého militarismu, za který nese vinu německý lid, nýbrž pruský militarismus, který v této válce ohrožuje samotné Německo a celou Evropu. Když bude tento militarismus přemožen, nastane vskutku zářivý a svobodný den pro Evropu, který nahradí strašlivé oběti způsobené válkou. Podobně předseda britské vlády H. Asquith ve svém stanovisku ke „kontinentálnímu záležitosti“ 18. září 1914 zdůraznil, že válka vypukla především pro obhajobu posvátných smluvních závazků a tedy mezinárodního práva v Evropě kvůli zajištění nezávislosti svobodných států, zejména malých a slabých, proti zvlí a násilí silnějších. Proto v nejlepším zájmu nejen britského impéria, nýbrž celé civilizace je postavit se nadutému nároku jedné mocnosti určovat vývoj ostatní Evropy. Předseda britské vlády H. Asquith zakrátko 25. září 1914 prohlásil, že cílem války je zajistit nezávislost, svobodný rozvoj a vzájemnou spolupráci malých národů, neboť Belgie, Holandsko, Švýcarsko, skandinávské země, Recko a další státy Balkánu musejí získat stejné místo na slunci jako jejich silnější a bohatší sousedé. Belgie a Srbsko budou obnoveny a zabezpečeny, stejně jako Francie, proti možnosti další agrese, zajistí se práva malých národů Evropy, a proto s konečnou platností musí být zlomena vojenská nadvláda Pruska. Obyvatelstvo turecké říše bude zbaveno otroctví pod cizími dobyteli, takže válka se vede pro zajištění ochrany slabých národů proti nadutému a agresivnímu militarismu.¹⁵ Později předseda britské vlády H. Asquith ve svém projevu v Guildhall 9. listopadu 1914 veřejně potvrdil zásadní postoj Velké Británie, která nikdy neskloní vytasený meč, dokud

¹² Sally MARKS, *The Ebbing of European Ascendancy. An International History of the World 1914–1945*, London 2002, s. 32. Podrobněji viz Keith WILSON, *Decision for War, 1914*, New York 1995; Zara S. STEINER – Keith NEILSON, *Britain and the Origins of the First World War*, New York 2003.

¹³ Klaus WORMER, *Grossbritannien, Russland und Deutschland. Studien zur britischen Weltreichpolitik am Vorabend des Ersten Weltkriegs*, München 1980, s. 244.

¹⁴ Harry HANAK, *The Government, the Foreign Office and Austria-Hungary 1914–1918*, *The Slavonic and East European Review*, 1969, Vol. XLVII, No. 108, s. 163.

¹⁵ Kenneth J. CALDER, *Britain and the Origins of the New Europe 1914–1918*, Cambridge 1976, s. 12–16.

nebude zcela obnovena Belgie, náležitě zajištěna Francie proti hrozbě další agrese, zabezpečena práva malých národů Evropy a zcela zničena vojenská nadvláda Pruska.¹⁶

Dohodové velmoci se současně snažily vzájemně si vyjasnit válečné cíle. Ruský ministr zahraničí Sergej D. Sazanov předložil Britům a Francouzům 14. září 1914 návrh válečných cílů dohodových Spojenců: 1) Zničit moc a ukončit snahy Německa o vojenskou a politickou nadvládu; 2) Územní změny se musejí provádět podle národního principu; 3) Rusko získá dolní tok Němenu a východní Halič. K polskému království se připojí východní Poznaňsko, Slezsko a západní Halič; 4) Francie dostane nazpět Alsasko-Lotrinsko a část rýnské oblasti Pruska; 5) Belgie výrazně rozšíří své území; 6) Šlesvicko-Holštýnsko se navrátí Dánsku; 7) Bude obnoveno Hanoverské království; 8) Rakousko-Uhersko se přemění na tři monarchie: a) Rakouské císařství – dědičné rakouské země; b) České království – Čechy, Morava, Slovensko; c) Uherské království – Dolní Uhry, o Sedmihradsku se však musí dohodnout s Rumunskem; 9) Srbsko získá Bosnu, Hercegovinu, Dalmácii a severní Albánii; 10) Bulharsko dostane od Srbska kompenzace v Makedonii; 11) Řecko převezme jižní Albánii, kromě přístavu Valona, který připadne Itálii; 12) Anglie, Francie a Japonsko si rozdělí německé kolonie; 13) Německo a Rakousko-Uhersko zaplatí válečné náhrady.¹⁷

Ruský velvyslanec v Londýně Alexandr K. Benckendorff potom zaslal 28. září 1914 do Petrohradu výsledky rozhovorů s Brity o válečných cílech Spojeného království: 1) Získání všech německých kolonií, které se podaří obsadit britskou armádou; 2) Neutralizace nebo mezinárodní kontrola Kielského kanálu; 3) Vydání a potopení hlavní části německé válečné flotily; 4) Vyřešení otázky vlastnictví řeky Šeldy úpravou přilehlých hranic ve prospěch Belgie; 5) Holandsko může dostat územní náhrady na účet Německa; 6) Německo zaplatí válečné odškodnění; 7) Británie se sice nehodlá vměšovat do vnitřního uspořádání Německa, avšak očekává ukončení nadvlády Pruska v Německu; 8) Británie považuje za hlavní cíl války zničení vojenské a námořní moci Německa; 9) Francie dostane zpátky Alsasko-Lotrinsko; 10) Rusko získá „polské“ provincie Pruska a Rakouska, avšak předpokládá se splnění ruského slibu o sjednocení původního Polska v rámci carské říše; 11) Halič, Bukovinu, Sedmihradsko, Bosnu, Hercegovinu a pobřeží Jaderského moře si rozdělí „slovanské“ státy a Itálie; 12) Rakousko ztratí Tyrolsko; 13) Itálie a Rumunsko si však mohou činit nárok na území habsburské říše, jen když vstoupí do války na straně Spojenců; 14) Británie předpokládá rozsáhlé změny mapy Evropy podle etnografických hledisek, především na účet Rakousko-Uherska; 15) Vytvoření záruk příštího míru odstraněním příčin válečných konfliktů, zejména ukončení úlohy Rakousko-Uherska jako nástroje Německa; 16) Budoucnost Turecka zůstává otevřená. Jestliže však vstoupí do války proti Spojencům, tak osman-

¹⁶ Harry HANAK, *The Government, the Foreign Office and Austria-Hungary 1914–1918*, *The Slavonic and East European Review*, 1969, Vol. XLVII, No. 108, s. 161. Podrobněji viz Michael DOCKRILL – David FRENCH (ed.), *Strategy and Intelligence. British Policy during the First World War*, London 1996.

¹⁷ *Meždunarodnyje otnošenija v epochu imperijalizma. Dokumenty iz archivov carskogo i vremennogo pravitel'stv 1878–1917 gg. Serija III. 1914–1917 gg. Tom šestoj. 5. avgusta 1914 g. – 13. janvarja 1915 g., č. 1*, Moskva–Leningrad 1934, dok. č. 256, s. 247–249.

ská říše přestane existovat, a změní se statut Egypta; 17) Otázku režimu plavby přes průlivy, Bospor a Dardanely, by měly společně řešit Rusko, Anglie a Francie; 18) Územní úpravy podle etnografického hlediska považuje Británie za jediný základ budoucího míru. Proto nehodlá podporovat nároky Francie na Rýně, aby se nestaly příčinou budoucího konfliktu.¹⁸

Londýn se snažil vyjasnit si vzájemné nároky především s Ruskem. Prvořadá byla přitom otázka mořských úžin. Britský ministr zahraničí E. Grey 12. listopadu 1914 britskému velvyslanci G. W. Buchananovi do Petrohradu oznámil připravenost Londýna nabídnout Rusku v tak ožehavém prostoru, jako jsou úžiny, první slovo s volnou rukou k rozdělení Turecka a následné kontrole Istanbulu i Bosporu a Dardanel. Stálý podsekretář Foreign Office Arthur Nicolson zanedlouho 7. ledna 1915 velvyslanci G. W. Buchananovi zdůraznil obavy z těžkostí při přípravě poválečného míru, protože nyní se prakticky připravuje úplná přeměna mapy Evropy. Britský ministr zahraničí E. Grey se však s ohledem na udržení svého spojence musel vyrovnávat především s expanzivními plány Ruska.¹⁹ Petrohrad předložil 4. března 1915 Londýnu své požadavky na obsazení Istanbulu, evropského pobřeží Černého moře, úžin Bospor a Dardanely a ostrovů v Marmarském moři – Imbros a Tenedos. Za splnění těchto nároků sliboval respektování zájmů Británie a Francie ve východním Středomoří. Ministr války Horatio Kitchener však varoval před proniknutím Ruska do Istanbulu a Francie do Levanty (Sýrie, Libanon), které ohrozí bezpečnost Egypta, Suezského průplavu a posléze také Indie.²⁰

Na zasedání „válečné rady“ britského impéria 10. března 1915 proto ministr zahraničí E. Grey navrhl vyřešit otázku úžin ve prospěch zájmů Ruska. Britský premiér H. Asquith souhlasil, aby Rusko opanovalo Istanbul, neboť to bude výhodné také pro britské námořní základny v okolních vodách. Britové zase v jižním Turecku obsadí středomořský přístav Alexandretta (Iskenderun) jako důležitou stanicí na železnici Bagdádské dráhy podél pobřeží Středozemního moře. Válečná rada tedy jako cíle uplatňované vůči Turecku schválila: 1) Volný projezd úžinami pro obchodní lodě všech národů. 2) Istanbul bude svobodným přístavem pro dopravu zboží. 3) Arábie a „svatá místa“ v Palestině zůstanou v rukou muslimů.²¹ Expanzivní plány spojeneckého Petrohradu však bezprostředně narušovaly zájmy Britů a Francouzů na Středním východě, protože mohly proti nim poštvat celý islámský svět. Francouzský velvyslanec v Londýně P. Cambon a britský ministr zahraničí E. Grey probírali 23. března 1915

¹⁸ *Meždunarodnyje otnošenija v epochu imperializma. Dokumenty iz archivov carskogo i vremennogo pravitel'stv 1878–1917 gg. Serija III. 1914–1917 gg. Tom šestoj. 5. avgusta 1914 g. – 13. janvarja 1915 g., č. 1, Moskva–Leningrad 1934, dok. č. 329, s. 327–329.*

¹⁹ John GOOCH, *Soldiers, Strategy and War Aims in Britain 1914–1918*, in: Barry Hunt – Adrian Preston (eds.), *War Aims and Strategy Policy in the Great War 1914–1918*, London 1977, s. 26–29. Podrobněji viz David FRENCH, *British Strategy & War Aims, 1914–1916*, London 1986.

²⁰ Aaron S. KLIEMAN, *Britain's War Aims in the Middle East in 1915*, *The Journal of Contemporary History*, Vol. 3, 1968, No. 3, s. 240–241.

²¹ William A. RENZI, *Great Britain, Russia, and the Straits, 1914–1915*, *Journal of Modern History*, Vol. 42, 1970, No. 1, s. 7–14. Podrobněji viz Keith NEILSON, *Strategy and Supply. The Anglo-Russian Alliance, 1914–17*, London 1984.

nároky Ruska na Istanbul i Bospor a Dardanely. Shodli se na tom, že po vytažení Turků z Istanbulu a mořských úžin musí zůstat zachována politická nezávislost a jednota muslimů, zejména nedotknutelnost „svatých míst“ islámu a to včetně Arábie. Současně ještě zůstává otevřená otázka příštího osudu Mezopotámie, zda bude zahrnuta do nezávislého muslimského státu nebo se její budoucnost vyřeší podle společných zájmů Anglie a Francie.²² Britský ministr války polní maršál H. Kitchener proto 16. května 1915 důrazně naléhal na dobytí přístavu Alexandretta (Iskenderun) a současně obsazení Mezopotámie britskou armádou z Indie.²³ Londýn přitom váhal s přehnanou vstřícností vůči Rusku také kvůli jeho vyhrocujícím se vnitřním poměrům. Britského velvyslance v Petrohradě G. W. Buchanana stále více znepokojovala přetrvávající neschopnost carské vlády a nejvyššího velení ruské armády, proto prozřetelně 22. srpna 1915 předpověděl, pokud nebudou přijata drastická – „drastic“ – opatření k provedení nezbytných reforem, pravděpodobně v Rusku vypukne revoluce. Vztahy s ruským spojencem však nebyly jednoduché, protože Petrohrad nevybíravě prosazoval vlastní požadavky. Zdejšího britského velvyslance G. W. Buchanana dráždil nevypočitatelný postup ruských partnerů, proto si 20. října 1916 postěžoval „...je třeba velké množství trpělivosti při vyjednávání s Rusy“.²⁴ Londýn se snažil odrazit přehnané nároky Ruska ve východním Středomoří získáním Turecka na stranu Dohody, avšak obával se podrážděné reakce Petrohradu. Britský ministr zahraničí E. Grey tudíž na zasedání vlády 27. listopadu 1916 poukázal na možnost odtrhnout Turecko od Německa, když se osmanské říši zaručí vlastnictví Istanbulu, avšak tím se zase zřejmě Dohodě odcizí Rusko.²⁵

Londýn se výrazně angažoval také v ostrém zápasu obou nepřátelských seskupení o získání Itálie, která se odmítla zapojit do války po boku Německa a Rakousko-Uherska. Řím si původně nárokoval Trident, Terst, Valonu, ostrov Sazena, Gorici a Gradišku, Istrii a Dalmácii s ostrovy v Jaderském moři, podíl na případném dělení Turecka, a kolonie v severní Africe. Itálie později 8. dubna 1915 požadovala, aby habsburská říše odevzdala celé Tridentsko v hranicích z roku 1810, stejně jako Gorici a Gradišku, vzdala se Terstu, z něhož se měl stát svobodný přístav, a předala ostrovy v Jaderském moři, uznala italskou svrchovanost nad Valonou a nevznášela jakékoliv nároky na Albánii. Vídeň tyto italské nároky 16. dubna 1915 odmítla se zdůvodněním, že zmíněné návrhy jsou nepřijatelné z politických, etnografických, strategických a hospodářských důvodů, které je zbytečné dále rozvádět. Potom britský ministr zahraničí Edward Grey, velvyslanec Itálie Guglielmo Imperiali di Francavilla, velvyslanec Ruska

²² David STEVENSON (ed.), *British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print*. Part II. From the First to the Second World War. Series H. The First World War, 1914–1918. Volume 1. The Allied and Neutral Powers: Diplomacy and War Aims, I: August 1914 – July 1915, University Publications of America 1989, dok. č. 516, s. 283.

²³ William A. RENZI, *Great Britain, Russia, and the Straits, 1914–1915*, *Journal of Modern History*, Vol. 42, 1970, No. 1, s. 14.

²⁴ Keith NEILSON, 'Only a d...d marionette'? *The influence of ambassadors on British Foreign Policy 1904–1914*, in: Michael Dockrill and Brian McKernan (eds.), *Diplomacy and World Power, Studies in British Foreign Policy 1890–1950*, Cambridge 1996, s. 67.

²⁵ Keith WILSON, *Grey*, in: Keith M. Wilson (ed.), *British Foreign Secretaries and Foreign Policy: From Crimean War to First World War*, London 1987, s. 184.

Alexander K. Benckendorff a velvyslanec Francie Paul Cambon podepsali 26. dubna 1915 v Londýně smlouvu o uznání většiny územních nároků Itálie, která se naproti tomu zavázala vstoupit do jednoho měsíce do války proti Německu a Rakousko-Uhersku. Italská vláda zakrátko 3. května 1915 vypověděla úmluvu o Trojspolku. Potom vyhlásila 23. května 1915 válku Rakousko-Uhersku a otevřeně přešla do tábora Dohody.²⁶

Dohoda se podobným způsobem snažila získat také Rumunsko vidinou připojení Sedmihradska na úkor Rakousko-Uherska a současně Bulharsko příslibem napravení „krivd“ z předcházejících válek na Balkáně v záležitosti rozdělení Makedonie, avšak v tomto případě narážela na urputný odpor Srbska. Dohodě se proto podařilo v srpnu 1916 přetáhnout pouze Rumunsko, zatímco Bulharsko přešlo již v říjnu 1915 na stranu centrálních mocností, které mu přislíbily většinu území Makedonie.²⁷ Dalekosáhlé nároky Ruska, Srbska, Itálie a Rumunska tak již na počátku první světové války otevřely otázku další existence Rakousko-Uherska. Jeho přežití nebo zničení se stalo jedním ze strategických otázek obou nepřátelských seskupení, které s tím spojovaly prosazení vlastních mocenských zájmů. Podobně jako slovanské a další národy habsburské říše zase dosažení či obnovení vlastní nezávislosti a státnosti mimo Rakousko-Uhersko.

Londýn samozřejmě sledoval mnohem širší zájmy v probíhající válce. Britská vláda se 23. září 1914 shodla na nevyhnutelnosti války s Tureckem a navázání těsné spolupráce s balkánskými státy.²⁸ Londýn proto začal věnovat zvýšenou pozornost také záležitostem Balkánu. Přední britský odborník na střední a východní Evropu Robert W. Seaton-Watson v memorandu pro Foreign Office o jihoslovenské otázce poukázal 1. října 1914 na možnost spojení Srbska, Dalmácie, Bosny, Hercegoviny, Chorvatska a Slovinska, ovšem proti tomu se zřejmě asi postaví Itálie. Významný jihoslovenský novinář Frano Supilo ve svém memorandu 7. ledna 1915 upozornil na možnost využití národních aspirací Jihoslovanů k vytvoření účinné bariéry proti expanzi Německa v duchu hesla Berlín – Bagdád a zajistit tím pozice Británie na Středním východě a také v Indii. Britský ministr zahraničí E. Grey tudíž v poselství britskému vy-

²⁶ Leo VALIANI, *Italian–Austro-Hungarian Negotiations 1914–1915*, *The Journal of Contemporary History*, Vol. 1, 1966, No. 3, s. 113–136; William A. RENZI, *Italy's Neutrality and Entrance into the Great War: A Re-examination*, *The American Historical Review*, Vol. LXXIII, 1968, No. 5, s. 1414–1432; Bohumil KLÍPA, *Od neutrality k válce (Itálie 1914–1915)*, *Historie a vojenství*, 1992, č. 3, s. 3–29; John WHITTAM, *War Aims and Strategy: The Italian Government and High Command 1914–1919*, in: Barry Hunt and Adrian Preston (eds.), *War Aims and Strategic Policy in the Great War 1914–1918*, London 1977, s. 85–104.

²⁷ Michael B. PETROVICH, *The Italo-Yugoslav Boundary Question 1914–1915*; James M. POTTS, *The Loss of Bulgaria*; Alfred J. RIEBER, *Russian Diplomacy and Rumunia*, in: *Russian Diplomacy and Eastern Europe 1914–1917*, New York 1963, s. 162–193; 194–234 a 235–275; Rudolf KISZLING, *Rumäniens und Bulgariens Politik bei Ausbruch des Ersten Weltkrieges*. in: *Österreich und Europa. Festgabe für Hugo Hantsch zum 70. Geburtstag*. Graz–Wien–Köln 1965, s. 441–454; Glenn E. TORREY, *The Rumanian – Italian Agreement of 23 September 1914*, *The Slavonic and East European Review*, Vol. XLIV, No. 103, 1966, s. 403–420.

²⁸ Keith ROBBINS, *British Diplomacy and Bulgaria 1914–1915*, *The Slavonic and East European Review*, Vol. XLIX, No. 117, 1971, s. 568.

slanci Charlesovi de Graz u srbské vlády v Niši poukázal 6. května 1915 na velký význam udržení strategického území na sever od Bělehradu, proto po vítězství Spojenců získá Srbsko sousední Bosnu a Hercegovinu, přístup k Jaderskému moři a dlouhý pás pobřeží mezi Chorvatskem a Černou Horou. Přitom v následující zprávě 7. května 1915 nevyloučil ani možnost případné federace Srbska a Chorvatska. Později britský ministr zahraničí E. Grey dokonce 24. června 1915 uvažoval o Srbsku jako ohnisku pro vytvoření „*Balkánského bloku*“. Potom v rozhovoru s F. Supilem 1. září 1915 připustil možnost, aby se souhlasem Srbska rozhodovala Bosna a Hercegovina, jižní Dalmácie, Slavonsko a Chorvatsko o vlastním osudu.²⁹

Londýnský kabinet v souvislosti s přípravami na válku s Tureckem opustil 2. listopadu 1914 tradiční zásadu své zahraniční politiky o zachování celistvosti osmanské říše na území Evropy i Asie. Britský ministr zahraničí E. Grey potom 9. listopadu 1914 ruskému velvyslanci A. K. Benckendorffovi oznámil odhodlání Londýna vyhlásit britský protektorát nad Egyptem, když po porážce Německa se zase otázka mořských úžin a Istanbulu musí vyřešit s přihlédnutím k zájmům Ruska.³⁰ S vyhlášením války Turecku 31. října 1914 však okamžitě vyvstaly dva hlavní problémy britské politiky na Středním východě: 1) Udržení volných komunikací ze Středozemního přes Suezský průplav do Rudého moře. 2) Znemožnit Turecku rozpoutání „*Svaté Války*“ muslimů proti křesťanům.³¹ Následně „válečná rada“ britského impéria ve svém memorandu 28. prosince 1914 zdůraznila, že osmanská říše již nezadržitelně končí svou úlohu evropské velmoci, proto je nutné „*upředem sítě*“ kolem Turecka znemožnit Německu vytváření aliancí proti námořním mocnostem. K tomu se může využít balkánských států, zejména Řecka, Bulharska, Rumunska a Srbska, které mají zájem na vypuzení Turecka z Evropy a očekávají prospěch také z rozdělení Rakousko-Uherska. Velká Británie, Francie a Rusko musí tudíž připravit vojenské tažení proti Turecku ve spolupráci se státy Balkánu, které tak získají svou „kořist“ – Řecko a Bulharsko po zániku osmanské říše, zatímco Rumunsko a Srbsko v důsledku rozpadu Rakousko-Uherska.³²

Londýn se současně musel vyrovnávat s velice vážným problémem udržení soudržnosti rozsáhlého impéria Velké Británie. Ministr financí David Lloyd George ve zprávě pro „Výbor obrany Impéria“ 1. ledna 1915 varoval před ohrožením Suezského průplavu útokem turecké armády ze Sýrie, proti čemuž se je třeba se rozhodně postavit úspěšným obratem v průběhu války.³³ Podobně britský vysoký komisař v Káhiře Henry Mac Mahon v obsáhlé zprávě britskému ministrovi zahraničí E. Greyovi o situaci

²⁹ Harry HANAK, *The Government, the Foreign Office and Austria-Hungary 1914–1918*, *The Slavonic and East European Review*, 1969, Vol. XLVII, No. 108, s. 161–168.

³⁰ William A. RENZI, *Great Britain, Russia, and the Straits, 1914–1915*, *Journal of Modern History*, Vol. 42, 1970, No. 1, s. 5–6.

³¹ David STEVENSON (ed.), *British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print*. Part II. From the First to the Second World War. Series H. The First World War, 1914–1918. Volume 2. The Allied and Neutral Powers: Diplomacy and War Aims, II: June 1915 – November 1916, University Publications of America 1989, dok. č. 308. s. 350.

³² Paul GUINN, *British Strategy and Politics 1914 to 1918*, Oxford 1965, s. 53–54.

³³ Aaron S. KLIEMAN, *Britain's War Aims in the Middle East in 1915*, *The Journal of Contemporary History*, Vol. 3, 1968, No. 3, s. 239.

v Sýrii a okolních oblastech 15. února 1915 poukázal na střetávání zájmů Anglie a Francie, které se týká také Egypta. Stále propukají spory mezi křesťany a stoupenci panarabského hnutí, takže není jistá budoucnost Sýrie, jestli se nakonec dostane pod nadvládu Britů nebo Francouzů. Stejně nebezpečné je také panislámské hnutí, usměrňované přímo Tureckem, které přes území a zároveň z pobřeží Sýrie může souběžně po zemi a moři vojensky zaútočit na Suezský průplav a dále do Egypta. Anglie proto nesmí připustit, aby jiná mocnost okupovala jižní část Palestiny a ovládla tak železnici do Gazy. Pod britským vlivem zatím zůstává Basra a Bagdád, kdežto strategicky důležitý přístav Haifa představuje důležitou stanicí na trase železnice spojující území Sýrie a Mezopotámie. Celá oblast severní Sýrie je životně důležitá pro Anglii, tudíž žádná námořní velmoc nesmí získat Alexandrettu (Iskenderun), která je vynikajícím přírodním přístavem Středozemního moře a bránou do Suezského průplavu.³⁴

Britové si dobře uvědomovali ožehavost celého problému v důsledku, kromě klasických mocenských zájmů, také střetávání vyhraněných zásad různých náboženství – islámu s čele s Tureckem, ortodoxního křesťanství v čele s Ruskem, katolíků v čele s Francií a Itálií ve sporech o „svatá místa“ v Palestině. Britská vláda ustavila 8. dubna 1915 ze zástupců – Foreign Office, India Office, Admiralty, War Office, Board of Trade – zvláštní výbor, který jako protiváhu vůči nárokům Ruska, Francie a Turecka na Středním východě navrhl 26. dubna 1915 respektovat nezávislost, práva a privilegia „šerífátu“ v Hidžázu – svatých míst Mekka a Medina – pod vládou krále Husajna II. al-Hášimího jako předpoklad pro osvobození Arabů z turecké nadvlády. Britové tak zdánlivě bezvýchodnou situaci hodlali vyřešit podporou nacionalismu a separatismu Arabů. Zmíněný výbor za tím účelem stanovil devět základních bodů další politiky Londýna: 1) upevnění britských pozic v Perském zálivu; 2) postup proti veškeré diskriminaci britského obchodu ve všech oblastech stávající osmanské říše; 3) naplnění slibů o poskytnutí nezávislosti, daných několika šejkům na arabském poloostrově a zejména šerífu z Mekky a všem Arabům; 4) zajištění bezpečnosti pro nerušený rozvoj veškerého podnikání, na kterém mají Britové zájem, jako těžba ropy, říční plavba a zavlažovací práce; 5) zvyšování produkce a zásob obilí zavlažováním Mezopotámie a kolonizací neobdělávané půdy Indý; 6) udržení strategické pozice ve východním Středomoří a Perském zálivu, zajištění bezpečnosti britských komunikací a zvýšení námořních investic; 7) záruky nezávislosti Arábie a nedotknutelnosti svatých míst muslimů, které zůstanou pod vládou islámského práva; 8) vzájemně přijatelného – pro křesťany a muslimy – vyřešení problémů Arménů; 9) všeobecná dohoda o Palestině a svatých místech křesťanství.³⁵ Zásadní změna přístupu Britů vůči osmanské říši s plány na případné státoprávní a územní změny na Středním východě, zejména přísliby Arabům na zřízení sa-

³⁴ David STEVENSON (ed.), *British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print*. Part II. From the First to the Second World War. Series H. The First World War, 1914–1918. Volume 1. The Allied and Neutral Powers: Diplomacy and War Aims, I: August 1914 – July 1915, University Publications of America 1989, dok. č. 485–486, s. 260–262.

³⁵ Aaron S. KLIEMAN, *Britain's War Aims in the Middle East in 1915*, *The Journal of Contemporary History*, Vol. 3, 1968, No. 3, s. 242–244.

mostatných států, zahájily složitý a dlouhý proces transformace a modernizace celého islámského a arabského světa.³⁶

Předseda „meziministerského“ výboru britské vlády Maurice de Bunsen předložil 30. června 1915 „válečné radě“ zprávu o situaci na Středním východě ve vztahu k nárokům Ruska, které chce ovládnout mořské úžiny do Černého moře – Bospor a Dardanely, a zároveň vůči mocenským plánům Francie, která chce proniknout do Levanty – Libanon a Sýrie. Záměry obou mocností předpokládají zničení osmanské říše, která však byla zárukou zachování rovnováhy sil ve východním Středomoří. Její zánik je tedy v rozporu s britskými zájmy, protože „regionálně a globálně“ to znamená posílení Ruska a Francie. Britové měli tudíž zatím zájem na zachování „decentralizované“ původní osmanské říše podle vlastních představ: a) rozdělením na menší celky – Anatólie (Malá Asie), Arménie, Sýrie, Palestina, část nynějšího Iráku; b) dohoda o sférách zájmů na Středním východě s ostatními mocnostmi; c) nezávislost vlastního Turecka – pouze království Anatólie. Především se jednalo o domluvu s Francií, která měla získat Palestinu, část Sýrie o oblast východně od Jordánu. Britové zase celou Mezopotámii (Írán a většina Iráku), koridor skrz Sýrii k moři a přístav Alexandretta (Iskenderun). Jejich cílem bylo také definitivně přehradit Rusku možnost dále proniknout na jih Mezopotámie a především jednou provždy učinit konec snům Německa na železnici z Berlína, přes Vídeň, Sofii, Istanbul a Bagdád do Perského zálivu a dále do Indie.³⁷

Vedle důležitého problému východního Středomoří a Středního východu věnoval Londýn stálou pozornost také společným záměrům Dohody. Britský ministr zahraničí E. Grey po konzultacích s Američany ve svém memorandu 22. února 1916 jako hlavní cíle Dohody uvedl: 1) Obnovení Belgie. 2) Alsasko-Lotrinsko navrátit Francii. 3) Istanbul předat Rusku. 4) Spojenci převezmou kolonie Německa. Jestliže to Berlín odmítne, tak Spojené státy vstoupí do války na straně Dohody. Britský admirál Henry Jackson zase 12. října 1916 požadoval úplné potlačení námořní síly Německa, poněvadž Británie musí opanovat ropná naleziště v oblastech Mezopotámie a Perského zálivu. Německo ztratí všechny své kolonie i ostrov Helgoland v Severním moři, bude obsazen Kielský kanál, zatímco Belgie a Holandsko se odškodní na účet německého území. Potom se opět musí obnovit rovnováha sil v Evropě. Německu se povolí udržovat menší loďstvo, přiměřené mocnosti „druhé třídy“, za určitých kompenzací ve prospěch britské nadvlády na mořích, i když je třeba se připravit také na posílení Spojených států.³⁸

Složitost a mnohdy protikladnost rozličných návrhů na poválečné uspořádání světa však vyžadovaly propracovanější přístup. Proto podle pokynů britského ministra zahraničí E. Greya předložili odborníci britského Foreign Office Ralph Paget a William Tyrell 7. srpna 1916 zásadní memorandum, které odstartovalo oficiální úvahy

³⁶ Eduard GOMBÁR, *Moderní dějiny islámských zemí*, Praha 1999; Jan WANNER, *Krvavý zdroj moderního Turecka. Ankara mezi Londýnem a Moskvou*, Praha 2009.

³⁷ Aaron S. KLIEMAN, *Britain's War Aims in the Middle East in 1915*, *The Journal of Contemporary History*, Vol. 3, 1968, No. 3, s. 237 a 246–248.

³⁸ Victor H. ROTHWELL, *British War Aims and Peace Diplomacy 1914–1918*, Oxford 1971, s. 34 a 51–52.

Londýna o mírovém uspořádání poválečné Evropy. Jeho autoři především varovali před další agresivitou Německa. Tomu se může čelit obnovením nezávislé Belgie pod patronátem Británie, rozdělením Rakousko-Uherska, poněvadž je mocenskou zálohou Německa, sjednocením Jihoslovanů do nezávislého státu a obnovením Polska, včetně připojení polských provincií Ruska a také Čech (!) „*Bohemia*“. Přitom nevyklučovali ani určité „koncese“ Německu v koloniálních záležitostech, avšak nikoliv na úkor britského impéria.³⁹ Britský ministr války David Lloyd George v rozpravě o válečných cílech 27. srpna 1916 s admirálem Johnem A. Fisherem zase uvažoval o zachování přiměřeně silného Německa jako protiváhy vůči Rusku připojením rakouských Němců k Německu, o odtržení Uherska od Rakouska a vzniku nezávislého uherského království. Přitom není vhodné panství Maďarů nad Jihoslovany, kteří by měli získat nezávislost, avšak její poskytnutí také Čechům bude obtížné. Současně uvažovali o tom, co bude po rozpadu habsburské říše se Slováky a Rusíny.⁴⁰

Potom první lord admirality Arthur J. Balfour předložil 4. října 1916 vlastní návrhy pro zajištění trvalého míru, kterého lze dosáhnout novým uspořádáním poválečných poměrů v Evropě, omezením zbrojení, nastolením svobody moří, změnami mezinárodního práva a zejména zmenšením území, které svými lidskými zdroji i penězi umožňují centrálním mocnostem provádět agresivní politiku. Přitom určující zásadou nového uspořádání Evropy bude uplatnění „národního principu“. Spojenci díky tomu společně zajistí obnovení nezávislosti Belgie, navrácení Alsasko-Lotrinska zpátky Francii, oživení nezávislého Polska, rozšíření hranic Itálie a zřízení „*Velkosrbské a Velkorumunské říše*“. Současně je možné také vojensky a hospodářsky využít nezávislých Čech – „*Bohemia*“ – proti „*teutonské*“ nadvládě. Samostatné Polsko bude zřízeno sloučením co největších částí německého, rakouského a ruského záboru původního polského státu, který bude pak sloužit jako nárazníkový stát mezi Německem a Ruskem. Carská říše se možná rozpadne a nebude tudíž činit potíže Britům v Mezopotámii, Persii ani Afghánistánu a okleštěné Rusko bude spíše usilovat o nadvládu v Evropě. Jestliže balkánské pobřeží Jaderského moře ovládne Itálie a zároveň Soluň případně Řecku, tak centrální mocnosti nebudou mít přístup k Středozemnímu moři ani jižním oblastem Balkánu. Německo tím bude odříznuto od Malé Asie, Mezopotámie, Persie a Indie, a zároveň obchod Rakousko-Uherska s východním Středomořím a Suezským kanálem bude odkázán na milost a nemilost zemí ležících mezi ním a mořem. Německu a Rakousko-Uhersku budou přitom odebrána „nezadlužená“ území a připojena k jiným státům.⁴¹

V podobných úvahách hrála důležitou roli také otázka budoucnosti Balkánu. Srbská společnost Velké Británie – „*The Serbian Society of Great Britain*“ – sdružující britské příznivce Srbska, veřejně 20. října 1916 v Londýně vyhlásila následující pro-

³⁹ Harry HANAK, *The Government, the Foreign Office and Austria-Hungary 1914–1918*, *The Slavonic and East European Review*, 1969, Vol. XLVII, No. 108, s. 168–169.

⁴⁰ Kenneth J. CALDER, *Britain and the Origins of the New Europe 1914–1918*, Cambridge 1976, s. 101.

⁴¹ David LLOYD GEORGE, *Mein Anteil am Weltkrieg. Kriegsmemoiren. (War Memoirs)*. Erster Band, Berlin 1933, s. 345–353.

gram: 1) Podpora těsných vztahů Srbska se všemi Jihoslovany. 2) Vytvoření jednotného Jihoslovanského státu je důležité pro trvalé zachování svobodné Evropy. 3) Usilovat o přátelské dohody Jihoslovanů s Itálií a Rumunskem. 4) Snaha o ustavení Jihoslovanské Unie znamená: a) podstatný příspěvek politiky Spojenců pro zajištění práv a svobod malých národů; b) záruku proti budoucím pokusům Německa získat nadvládu v Evropě a na Východě; c) spolehlivý základ míru na Jadranu a Balkáně. 5) Spolupráce se všemi podobnými společnostmi uvnitř i mimo britské společenství.⁴²

Pro válečnou politiku Londýna měl přitom zásadní význam rovněž samotný vývoj na britských ostrovech. Během války nadále pokračovaly spory vládnoucích liberálů s opozičními konzervativci. Výrazně se vyostřily v důsledku neúspěšného vývoje války a zhoršujících se životních poměrů na britských ostrovech, které posléze vedly k pádu liberální vlády premiéra H. Asquitha.⁴³ Celou situaci ještě více komplikovaly také vyhrocující se rozpory uvnitř liberální vlády mezi „*Easterners*“ a „*Westerners*“. Zmíněná „*Easterners*“ zastávali názor o určujícím vítězství na Středním východě proti Turecku. Proto na západní frontě v Evropě je třeba se omezit pouze na udržení dosavadních a případně postupné získání dalších místních pozic. Na východní frontě je nutné zase podporovat především akce Ruska proti osmanské říši. Naproti tomu stáli „*Westerners*“ jako přívrženci stanoviska o určujícím významu západní a východní fronty v Evropě. Podle jejich názoru bylo na ostatních, zejména námořních, bojištích nutné pouze zadržovat nepřítel, aby neohrozil především Suezský průplav a britskou Indii. Zpočátku získali převahu „*Easterners*“ v čele s prvním lordem admirality W. Churchillem, který preferoval bojové akce na moři. Prosadil proto námořní a výsadkovou operaci proti Turecku v Dardanelách. Po jejím nezdaru v prosinci 1915 nabývali převahu „*Westerners*“. Jejich předák ministr války polní maršál H. Kitchener upřednostňoval pozemní operace. Požadoval rozsáhlou pomoc Rusku, aby se ulehčilo dohodovým vojskům na západní frontě a celkově se dosáhlo konečného vítězství v Evropě. Teprve potom se všechny síly měly vrhnout proti Turecku. Britský premiér H. Asquith zastával „neutrální“ stanovisko mezi oběma křídly. Tím si je proti sobě ostře popudil. Jejich představitelé očekávali právě zásadní podporu od premiéra, aby mohli prosadit vlastní vyhraněné názory, nebo také svalit na předsedu vlády odpovědnost za jejich případný neúspěch. Proto začali usilovat o Asquithovo svržení a jeho nahrazení „vhodným“ kandidátem podle svých představ.⁴⁴

Jako nejpříjemnější se jevil přední britský politik, člen liberální strany a původně ministr výzbroje D. Lloyd George. V červnu 1916 převzal významnou funkci ministra

⁴² Harry HANAK, *Great Britain and Austria-Hungary during the First World War. A Study in the Formation Public Opinion*, Oxford 1962, s. 193–194.

⁴³ Stephen E. KOSS, *The Destruction of Britain's Last Liberal Government*, *Journal of Modern History*, Vol. 40, 1968, No. 2, 1968, s. 257–277; Chris COOK, *A short history of the Liberal Party 1900–92*, Basingstone 1993; Arthur MARWICK, *The Deluge. British Society and the First World War*, Basingstone 2006.

⁴⁴ Roy JENKINS, *Asquith*, London and Glasgow 1964, s. 390n.; Richard TOYE, *Lloyd George & Churchill. Rivals for Greatness*, London 2007; Cristopher PUGSLEY, *Gallipoli. The New Zealand Story*, North Shore 2008.

války po tragickém skonu H. Kitchenera při námořním neštěstí na cestě do Ruska. Obratným manévrováním mezi různými křídly liberální strany a parlamentními frakcemi i rázným vystupováním jako nový ministr války si získal přízeň většiny. Díky tomu připravil se svými přívrženci odstranění Asquithovy vlády, která stále více ztrácela popularitu mezi veřejností kvůli neúspěchům ve vlekoucí se válce a zhoršování životních podmínek na britských ostrovech.⁴⁵ Sebevědomě odhodlaný D. Lloyd George se rychle prosadil jako zásadní kritik dosavadního vedení války. Dokonce se nerozpakoval 9. listopadu 1916 jednoznačně prohlásit: „*Směrujeme k válečné porážce.*“⁴⁶ Asquithovi stoupcům se pochopitelně pokusili zachránit své pozice a přešli do protiútoků. Ministr válečného kabinetu Henry Ch. K. Petty – Fitzmaurice lord Lansdowne předložil 13. listopadu 1916 britské vládě zásadní memorandum o zhoršujících se životních podmínkách a narůstajících potížích v námořním zásobování britských ostrovů potravinami, zemědělskými produkty a surovinami. Současně poukázal na bezvysledně se vlekoucí boje na západní i východní frontě a nejistou vnitropolitickou situací v Rusku. Proto doporučoval zvážit možnost ukončení války a uzavření míru s pomocí pacifistických kruhů válčících i neutrálních států.⁴⁷ Ministr války D. Lloyd George jeho návrhy okamžitě 13. listopadu 1916 ostře odmítl slovy: „*Británie teprve začíná bojovat ... boj musí být doveden do vítězného konce.*“⁴⁸ Pod tlakem veřejnosti i politických protivníků a také kvůli snahám o vyjednávání s nepřítelem, což pochopitelně Britové chápali jako nepřijatelné „kapitulantství“, Asquithova vláda padla. Anglický král Jiří V. neprodleně 6. prosince 1916 pověřil funkcí premiéra D. Lloyda Georgeho, který pozval do vlády další výrazné osobnosti, od nichž se očekávalo, že společně s ním vyvedou Spojené království z krize ke konečnému vítězství.⁴⁹

Podle předcházejících úmluv a dosavadního průběhu války se mohou válečné cíle Dohody koncem roku 1916 shrnout následovně: 1) Hlavním cílem je zlomit moc Německa i jeho nároky na politickou, vojenskou a hospodářskou nadvládu ve světě. 2) Pro územní změny bude určující národnostní hledisko. 3) Dolní tok Němenu a východní Halič se připojí k Rusku, zatímco Polské království, které bylo před válkou součástí carského Ruska, získá východní Poznaňsko, Slezsko a západní Halič. 4) Alsasko-Lotrinsko se vrátí Francii, která může požadovat také některé porýnské oblasti Německa. 5) Obnovení nezávislosti a zaručení bezpečnosti Belgie. 6) Šlesvicko-Holštýnsko se navrátí Dánsku. 7) Obnovení Hannoverského království. 8) Rakousko-Uhersko se bude vnitřně reformovat nebo se případně rozdělí na národnostní státy. 9) Bosnu a

⁴⁵ Peter LOWE, *The Rise to the Premiership 1914–16*, in: A. J. P. Taylor (ed.), *Lloyd George: Twelve Essays*, London 1971, s. 95–133. Přehledně o jeho životě viz: Martin GILBERT, *Lloyd George*, New Jersey 1968; Kenneth O. MORGAN, *The Age of Lloyd George. The Liberal Party and British Politics, 1890–1929*, London 1978; Ian PACKER, *Lloyd George*, London 1998.

⁴⁶ Donald McCORMICK, *The Mask of Merlin. A Critical Biography of David Lloyd George*, New York–Chicago–San Francisco 1963, s. 111.

⁴⁷ David LLOYD GEORGE, *Mein Anteil am Weltkrieg. Kriegsmemoiren. (War Memoirs)*. Erster Band, Berlin 1933, s. 333–341.

⁴⁸ Charles L. MOWAT, *Lloyd George*, Oxford 1964, s. 31.

⁴⁹ Donald McCORMICK, *The Mask of Merlin. A Critical Biography of David Lloyd George*, New York–Chicago–San Francisco 1963, s. 114–116.

Hercegovinu, Dalmácii a severní Albánii dostane Srbsko. 10) Makedonie se rozdělí mezi Srbsko a Řecko. 11) Jižní Albánie připadne Řecku. 12) Německé kolonie převezmou Anglie, Francie a Japonsko. 13) Poražení nepřátelé zaplatí válečné náhrady. 14) Mořské úžiny Bospor a Dardanely, Istanbul a ostrovy v Marmarském moři se připojí k Rusku. 15) Itálie získá Tridentsko, Terst a Istrii, pobřeží Dalmácie, ostrovy v Jaderském moři, albánský přístav Valona a Dodekanéské ostrovy.

Sladění těchto mnohdy protikladných cílů bylo velice složité. Pouze pokračující válka nutila dohodové spojence ke vzájemné soudržnosti. Proto další problém spočíval v tom, jak se budou tyto záměry naplňovat po vítězství v době míru, když již nebude hrozit nebezpečí od společných nepřátel, a naplno vyvstanou doposud skryté rozpory v řadách dosavadních spojenců, kteří na výzvu amerického prezidenta Woodrowa Wilsona zveřejnili 10. ledna 1917 v Paříži obecné zásady válečných cílů: 1) Obnovení a odškodnění Belgie, Srbska a Černé Hory. 2) Vyklizení obsazených území a odškodnění Francie, Ruska a Rumunska. 3) Přeměna poměrů v Evropě na základě uznání práv malých i velkých národů na bezpečnost a svobodný hospodářský rozvoj. 4) Smlouva o mezinárodních pravidlech k zabezpečení pozemních i námořních hranic proti neoprávněným útokům. 5) Navrácení všech území odtržených násilím od spojeneckých států nebo proti přání místního obyvatelstva. 6) Osвобоzení Italů, Slovanů, Rumunů a Čechoslováků od cizí nadvlády. 7) Osвобоzení porobeného obyvatelstva osmanské říše, která musí být vypuzena z Evropy. 8) Obnovení polského státu podle prohlášení ruského cara. 9) Příští ochrana Evropy před pruským militarismem a zajištění míru v duchu zásad spravedlnosti a neporušitelnosti mezinárodních závazků. 10) Spojenci jsou odhodláni podstoupit veškeré oběti, aby dovedli nynější ozbrojený konflikt až ke konečnému vítězství, protože na tom závisí budoucnost civilizace.⁵⁰ Další vývoj mezinárodních vztahů však výrazně usměrnila revoluce v Rusku a vstup Spojených států do války, což se projevilo také v následné politice Londýna na sklonku Velké války.

Nová britská vláda v čele s premiérem D. Lloyd Georgem změnila strategii válečné politiky Británie, která se nyní zaměřila na odtržení Turecka, Bulharska a Rakousko-Uherska od Německa, které pak mělo být rychle poraženo. Londýn v průběhu první světové války se stále větším znepokojením sledoval zejména snahy Berlína o nastolení německé nadvlády ve střední Evropě a na Balkáně jako východiska širší mocenské expanze Německa, zejména do oblasti Blízkého východu, která měla pro Brity zásadní strategický význam.⁵¹ Foreign Office v Londýně proto vypracoval v lednu 1917 podrobné memorandum o projektu německé „*Mittleuroпы*“ s výchozím stanoviskem, že vlastně Německo je Japonskem evropského kontinentu, které v druhé polovině 19. století prošlo prudkým rozvojem a dosáhlo značné vojenské, průmyslové, obchodní a hospodářské síly. Je však závislé na dovozu surovin z mimoevropských oblastí, včetně britských kolonií, jako je třeba Indie, a proto potřebuje mocné loďstvo. Německo tím vyslalo výzvu námořní nadvládě britské flotily. Spojenci po vypuknutí vál-

⁵⁰ Edvard BENEŠ, *Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa. Dokumenty*. Díl III., Praha 1928, dok. č. 80, s. 249–252.

⁵¹ David FRENCH, *The Strategy of the Lloyd George Coalition, 1916–1918*, Oxford 1995.

ky, zejména Británie, tudíž Německo odřízli od jeho obchodních spojů ze zámořským světem. Německo kvůli tomu nastolilo přísný režim státem centrálně řízené ekonomiky s přidělováním surovin a rozdělováním zemědělské i průmyslové produkce. Podle této zkušenosti proto jako prvořadý cíl války připravuje soběstačnou německou říši nezávislou na mořských komunikacích uzavřením hospodářské unie se svými spojenci. Současně také posílením svého vlivu na Blízkém východě, proniknutím do Perského zálivu a seskupením uceleného koloniálního panství, především velkého impéria ve střední Africe, zabráním britských, francouzských, belgických a portugalských kolonií. Německo tedy pomýšlí na ovládnutí rozsáhlých oblastí východní Evropy a západní Asie v podobě německé „*Mittleuropy*“ jako zdroje surovin a potravin i odbytiště německého zboží a zároveň jako zázemí pro vedení války, sdružením nejprve Německa, Rakousko-Uherska, Rumunska, Bulharska, Srbska, Řecka a Turecka. Základem tohoto záměru bude politické, vojenské a hospodářské společenství Německa a Rakousko-Uherska. Případnou závislost takového územního celku na mořských spojích má překonat rozvoj vodních cest uvnitř střední a východní Evropy jako součást projektu trasy „*Berlín – Bagdád*“. Přitom po vítězství ve válce hodlá Německo požadovat také svobodu moří a zmezinárodnění Suez, Gibraltar, Bosporu a Dardanel.⁵² Zmíněné plány Berlína byly zásadně nepřijatelné pro celou Dohodu, především pro zájmy Velké Británie, takže se nedalo za těchto naprosto protikladných představ obou válčících stran očekávat uzavření míru, nýbrž další vyostření vojenského střetnutí až do naprosté porážky protivníka.

Britové proto začali věnovat zvýšenou pozornost střední Evropě, zejména nepřátelskému Rakousko-Uhersku. Londýn spatřoval v neněmeckých a nemadarských národech habsburské říše ve střední a jihovýchodní Evropě jednak možnost pro vytvoření přehrady vůči plánům Německa v podobě projektů nejprve linie Berlín – Bagdád a nyní *Mittleuropy* v duchu tradičního „pangermanismu“. Zároveň také proti Rusku, poněvadž se obávali oživení koncepce „panslavismu“ a ovládnutí střední, severovýchodní a jihovýchodní Evropy nevypočitatelným Ruskem. Proto se jim jako nejvhodnější jevil zachování habsburské říše, vnitřně decentralizované a demokraticky reformované, a zároveň v mezinárodních vztazích nezávislé na Německu a Rusku.⁵³ Eric Drummond, tajemník nového ministra zahraničí A. J. Balfoura, vypracoval 12. února 1917 v tomto smyslu memorandum s výrazným zmírněním původní vstřícnosti aspirací národů střední Evropy a Balkánu, které měly sloužit spíše jako zastrašovací nátlak na dosavadní spojence Německa. Především se jednalo o změnu postoje vůči Rakousko-Uhersku, které již nemělo být zničeno, ale pouze vnitřně přebudováno se zásadním obratem zahraniční orientace. Vnitřní demokratické reformy podle federativních zásad zajistí práva Čechů a Jihoslovanů v rámci habsburské říše, na jejíž stranu

⁵² David STEVENSON (ed.), *British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print*. Part II. From the First to the Second World War. Series H. The First World War, 1914–1918. Volume 10. The Central Powers, III: February 1916 – January 1917, University Publications of America 1989, dok. č. 29, s. 407–423.

⁵³ Harry HANAK, *A Lost Cause: the English Radicals and the Habsburg Empire, 1914–1918*, *Journal of Central European Affairs*, Vol. XXIII, 1963, No. 2, s. 166–190.

se přikloní také Bavorsko, případně další německé státy, a společně se postaví proti Prusku. Současně doporučoval revizi tajných smluv s Římem o uspokojení jeho územních nároků na účet Rakousko-Uherska, které mělo přenechat Itálii pouze Trident, avšak nikoliv Terst, Pulu nebo pobřeží Dalmácie. Podobně zase Srbsko dostane jenom Bosnu a Hercegovinu i část pobřeží jižní Dalmácie, Rumunsko získá Sedmihradsko a část Besarábie. Rusko zmírní své nároky vůči Turecku a náhradou ve formě personální unie dostane království Polské a Halič. Při hodnocení zmíněného memoranda stálý podsekretář Foreign Office lord Charles Hardinge 17. února 1917 považoval předložené návrhy za výhodné pro zájmy Británie, poněvadž nezabraňují Německu ve směřování na Východ. Naproti tomu nepochybně přinesou zklamání pro Itálii, která může dostat kompenzace mimo Evropu třeba v Somálsku, avšak cestu k míru mohou zpřetrhat právě přehnané územní nároky vůči Rakousko-Uhersku. Podobně také ministr pro blokádu Robert Cecil souhlasil 9. února 1917 s náměty memoranda, neboť vylučují nebezpečí „*balkanizace*“ střední a jihovýchodní Evropy, které spočívá v plánech na zničení Rakousko-Uherska. To se přemění pouze na čtyři autonomní oblasti, což bude lepší pro budoucí mír, než vytvoření konfederace Jihoslovanů. Po revolučním převratu v Rusku však Londýn přehodnotil své původní plány. Britský ministr zahraničí A. J. Balfour 22. března 1917 za hlavní nebezpečí označil vytvoření nepřerušené „*avenue of influence*“ Německa od Severního moře až do Perského zálivu. V následné diskusi o další válečné politice britský ministr pro Indii Austen Chamberlain a člen válečného kabinetu lord Alfred Milner proto doporučovali ustavení nových států ve střední a východní Evropě jako bariéry proti expanzi Německa. Za tímto účelem britský kabinet ustavil 12. dubna 1917 zvláštní podvýbor vlády pro územní návrhy pod vedením lorda George N. Curzona. Tajemník zmíněného výboru Leopold S. Amery doporučoval kvůli kolapsu Ruska zahrnout do válečných plánů Londýna vymanění Čechů, Poláků, Rumunů a Jihoslovanů z rakousko-německé sféry vlivu – „*the Austro-German orbit*“, aby se tužeb obyvatelstva Rakousko-Uherska využilo k účinnému zabarikádování cesty Německa na Východ a také na Střední východ.⁵⁴ Pro britské představitele byla však s problémů kontinentální Evropy životně určují především nezávislost Belgie, kdežto budoucnost východní Evropy nepovažovali za tolik důležitou záležitost. V rozhovoru s britským ministrem pro blokádu R. Cecilem v této souvislosti člen válečného kabinetu lord A. Milner označil 28. března 1917 vytvoření Československa a Jugoslávie i rozšíření Rumunska za neproveditelné. Britové přece nevstoupili do války kvůli Československu, Jugoslávii, Rumunsku nebo Polsku ani pro rozpad Rakousko-Uherska, Turecka a Bulharska.⁵⁵

V politických úvahách Londýna se po revoluci Rusku stále více dostávala do popředí otázka budoucnosti habsburské říše. Situace se pronikavě změnila po vstupu Američanů do války. Britský ministr zahraničí A. J. Balfour proto neprodleně v dubnu 1917 navštívil USA za účelem sladění politických a vojenských akcí „transatlantických“

⁵⁴ Harry HANAK, *The Government, the Foreign Office and Austria-Hungary 1914–1918*, *The Slavonic and East European Review*, 1969, Vol. XLVII, No. 108, s. 171–175.

⁵⁵ Kenneth J. CALDER, *Britain and the Origins of the New Europe 1914–1918*, Cambridge 1976, s. 118.

spojenců. Problémy představovala zejména těžká situace na západní frontě, ponorková válka v Atlantiku a obavy ze separátního míru Ruska s centrálními mocnostmi. Jako nejschůdnější cesta se proto stále jevílo odtržení habsburské říše od Německa a následný rozpad bloku nepřátel. Balfour s americkými představiteli prezidentem W. Wilsonem, ministrem zahraničí Robertem Lansingem a francouzským velvyslancem Jeanem Jusserandem tudíž zatím neuvažovali o naprostém rozbití habsburské říše. Spíše doporučovali udělení určité nezávislosti některým „provinciím“. Například obnovení nezávislosti Polska s přístupem k moři přes Gdaňsk a převzetím Haliče nebo odstoupení Bosny a Hercegoviny svobodnému Srbsku. Habsburská monarchie se měla zúžit pouze na České země (Čechy, Morava, Slezsko), Uhersko a původní Rakousko. Ovšem váhali s předáním Terstu a Dalmácie do vlastnictví Itálie. Rozpaky vzbuzoval také požadavek Rumunska na získání Sedmihradska. Čechům a Jihoslovanům se zase měla poskytnout pouze určitá míra autonomie a tím přeměnit habsburskou říši z dualistického na „quadrialistický“ systém – německý, uherský, český a jihoslovanský. Určité „koncese“ se případně měly poskytnout také Turecku výměnou za separátní mír.⁵⁶ Londýn si však začal stále zřetelněji uvědomovat těžkosti jakýchkoliv státoprávních změn ve střední Evropě. Pracovník východoevropského oddělení britského Foreign Office Lewis B. Namier ve zvláštním memorandu shrnul 11. května 1917 základní skutečnosti o vnitřních poměrech a mezinárodním postavení habsburské říše: 1) Němci v Rakousko-Uhersku nikdy nepřipustí protiněmecký kurs, nýbrž si přejí začlenit se do německé říše. 2) Maďari nikdy nedopustí rozplynutí Uherska ve Velkém Rakousku. 3) Čecho-Slováci se nikdy nezřeknou myšlenky na český stát se stejnými právy jako má Uhersko. 4) Rumuni a Jihoslované v habsburské říši si přejí vlastní národní státy. 5) Autonomie je nemožná, protože válka podnítila silný nacionalismus.⁵⁷

Při rokování britské vlády premiér D. Lloyd George 9. května 1917 uvažoval o vyvážení případného separátního míru revolučního Ruska s císařským Německem podepsáním podobného míru Spojenců s Rakousko-Uherskem. Předseda vládního podvýboru pro územní návrhy lord G. N. Curzon zase doporučoval odtrhnout od Německa společně Rakousko-Uhersko, Turecko a Bulharsko, za respektování jejich zájmů ve střední a východní Evropě. Při takovém řešení však premiér D. Lloyd George na dalším zasedání kabinetu 8. června 1917 pochyboval o možnosti splnit sliby malým spojencům, poněvadž pak se například Srbsko dostane pod nadvládu Rakouska a bude také obtížné vyhovět nárokům Itálie. Britský premiér pak v zásadním memorandu o válečných cílech Velké Británie 16. června 1917 hodnotil válečnou pozici habsburské říše jako velice křehkou, když z celkových 50 milionů jejího obyvatelstva tři pětiny populace tvoří většinu, která si přeje spojenectví s Dohodou – Slované, Rumuni, Poláci a Italové.⁵⁸ Současně požadoval dívat se na problém habsburské říše v souvislosti s Rus-

⁵⁶ Václav HORČIČKA, *Vztahy Rakousko-Uherska a Spojených států amerických v období první světové války*, Praha 2007, s. 203–204.

⁵⁷ Wilfried FEST, *Peace or Partition. The Habsburg Monarchy and British Policy 1914–1918*, New York 1978, s. 105.

⁵⁸ Harry HANAK, *The Government, the Foreign Office and Austria-Hungary 1914–1918*, *The Slavonic and East European Review*, 1969, Vol. XLVII, No. 108, s. 179–180.

kem. Proto předseda britské vlády D. Lloyd George ve vládní výboru pro válečnou politiku 21. června 1917 důrazně prohlásil: „*Jestliže Rusko vystoupí z války a zároveň Rakousko zůstane ve válce, nezvítězíme. Pokud východní armády Německa budou uvolněny, nebudeme mít šanci na případné vítězství.*“⁵⁹ Předseda britské vlády D. Lloyd George na spojenecké konferenci 26. července 1917 upozornil na velké obtíže prosadit po pádu Ruska a Rumunska požadavky východních spojenců Dohody vůči Rakousko-Uhersku. Proto bude třeba se soustředit zejména na nároky stále bojující Itálie, kdežto teprve v případě pokračujícího vítězství je možné uvažovat o Haliči, Bukovině, Banátu, Temešváru, Sedmihradsku a všech záměrech Srbska.⁶⁰ Současně britský Foreign Office opětovně 31. července 1917 zdůraznil význam také separátního míru s Tureckem pro záchranu Spojenců od těžkého vojenského, námořního a finančního vyčerpání. Zároveň si tím uvolní významné zdroje pro útok ke konečné porážce Německa, aby nemohlo pokračovat v politice „*Mittleuropý*“.⁶¹

Po americkém vstupu do války se však vyhrotila tradiční rivalita Spojených států a Velké Británie, která ovlivnila v závěrečném období války poměry uvnitř dohodového bloku a především poválečné uspořádání světa. Londýn se totiž nehodlal vzdát britského impéria, které se mohlo v případě důsledného naplnění amerických návrhů ohledně vztahů velmocí a dosavadních kolonií náraz rozpadnout. Washington tím pochopitelně sledoval především americké zájmy s cílem oslabit své soupeře, jako byly Velká Británie, Francie, Rusko, Německo a Japonsko, a mocensko-hospodářsky proniknout do tradičních oblastí jejich nadvlády. Londýn se tomu rozhodl čelit vlastními návrhy na řešení ožehavých etnických, národnostních, náboženských a státoprávních problémů ve světě, zejména na strategickém Středním východě. Sílicí vliv Washingtonu na válečnou politiku Londýna se projevil také v řešení „židovské“ otázky na Středním východě. Zájmy vlivné židovské lobby z vládnoucích kruhů USA, na jejíž názory bral ohled také americký prezident W. Wilson, prosazovali v Londýně členové vlivné bankéřské rodiny Rothschildů, kteří měli osobní kontakty na rozhodující místa ve všech důležitých vládních úřadech. Jednalo se především o ustavení židovského státu v Palestině. Britové se však obávali vzednutí arabského a islámského nacionalismu i antisemitismu na Středním východě. Arabským představitelům totiž stále slibovali rozsáhlou autonomii nebo dokonce zřízení samostatných arabských a islámských států za přechod na stranu Dohodu ve válce proti osmanské říši. Proto souhlas Londýna a tudíž Dohody se zřízením židovského státu v Palestině mohl vehnat arabské kmeny zpátky na stranu islámských „spoluvěřících“ Turků. V konečném důsledku tedy do náruče Čtyřspolku v čele s Německem, které mohlo Araby a muslimy využít proti mo-

⁵⁹ Kenneth J. CALDER, *Britain and the Origins of the New Europe 1914–1918*, Cambridge 1976, s. 117.

⁶⁰ Kenneth J. CALDER, *Britain and the Origins of the New Europe 1914–1918*, Cambridge 1976, s. 120.

⁶¹ Victor H. ROTHWELL, *British War Aims and Peace Diplomacy 1914–1918*, Oxford 1971, s. 136.

cenským zájmům Britů právě na Středním východě a Egyptě.⁶² Přesto britský ministr zahraničí A. J. Balfour vyhlásil 2. listopadu 1917 oficiální stanovisko britské vlády k požadavkům sionistického hnutí na zřízení židovského státu v Palestině, které získalo označení „*Balfourova Deklarace*“. Zmíněné prohlášení ujist'ovalo o příznivém pohledu Londýna na vytvoření vlastního domova Židů v Palestině. Britové budou s veškerým úsilím napomáhat dosažení tohoto cíle, aniž se jakýmkoli způsobem naruší občanská a náboženská práva ostatních komunit v Palestině nebo práva a politické postavení Židů v jiných zemích.⁶³

Neočekávané těžkosti však přinesl bolševický převrat v Rusku. Proti němu se společně postavily obě zbývající mocnosti původní Dohody. Tajemník britského ministra zahraničí E. Drummond předložil 10. prosince 1917 obsáhlou zprávu o Rakousko-Uhersku, podle níž se situace Spojenců výrazně zhoršila v důsledku dalšího kolapsu Ruska, kapitulace Rumunska a porážky Itálie. Proto velice doporučoval věnovat pozornost námětům hraběte Mihály Károlyiho, předaným britským emisarům ve Švýcarsku, o federalizaci habsburské říše na čtyři části: Německo-Rakouský, Uherský, Polský a Jihoslovanský stát, když srbská královská dynastie měla mít vůči rakouskému císaři stejný poměr jako například bavorský nebo saský král k německému císaři.⁶⁴ Hlavním hlediskem při rozhodování Londýna bylo zhroucení Ruska a snaha vytvořit přehradu proti pronikání Německa na východ a jihovýchod. Podle výše zmíněného Drummondova memoranda ze dne 10. prosince 1917 totiž malé slovanské státy nemohou v blízké budoucnosti počítat s Ruskem jako ochráncem proti „teutonismu“. Proto je vhodné nalézt jiné řešení pro vytvoření bariéry vůči expanzi Německa. Tím může být rekonstrukce a liberalizace habsburské říše při sloučení Srbska, Černé Hory, Bosny, Hercegoviny, Dalmácie a Chorvatska pod korunou Habsburků se širokou autonomií pro takto vytvořený jihoslovanský stát. Odstraní se tím dřívější rozpory mezi „Rakouským blokem“ a „Balkánským blokem“ a vznikne přehrada proti expanzi Německa.⁶⁵

Podobně informoval 19. prosince 1917 britskou vládu její vyjednávač generál Jan Ch. Smuts o rokování s bývalým londýnským velvyslancem habsburské říše Albertem Mensdorff-Pouilly-Dietrichsteinem ve Švýcarsku o možnosti uzavření separátního míru. Jeho překážkou podle Mensdorffa jsou však úvahy o zničení Rakousko-Uherska, zveřejněné v oficiálních prohlášeních válečných cílů Spojenců. Smuts mu doporučoval poskytnout velkou svobodu a autonomii jednotlivým národnostem habsburské říše s co možná největší liberalizací místních institucí. Takové řešení nepochybně vyvolá vlnu sympatií mezi Brity, kteří nechtějí zasahovat do vnitřních záležitostí habsburské

⁶² Richard N. LEBOW, *Woodrow Wilson and the Balfour Declaration*, *Journal of Modern History*, 1968, Vol. 40, No. 4, s. 501–523.

⁶³ Sydney H. ZEBEL, *Balfour. A Political Biography*, Cambridge 1973, s. 238.

⁶⁴ Harry HANAK, *The Government, the Foreign Office and Austria-Hungary 1914–1918*, *The Slavonic and East European Review*, 1969, Vol. XLVII, No. 108, s. 181. O zmíněném vyjednávání viz Ivan ŠEDIVÝ, *Velká Británie a tajná mírová jednání s Rakousko-Uherskem ve Švýcarsku 1917/1918*, in: *První světová válka, moderní demokracie a T. G. Masaryk*, Praha 1995, s. 115–127.

⁶⁵ Wilfried FEST, *Peace or Partition. The Habsburg Monarchy and British Policy 1914–1918*, New York 1978, s. 165.

říše. Jestliže se stane skutečně liberální, tak udělá pro střední Evropu stejné civilizační poslání jako britské impérium již učinilo pro ostatní svět a stane se členem ligy svobodných národů. Rakousko-Uhersko se však absolutně nezbytně musí zcela oddělit od Německa a navázat přátelské vztahy s mocnostmi Dohody, v kterých jsou právě na vzestupu pacifistické tendence. Potom se může vytvořit dynastický nebo přirozeně volný poměr Rakouska a Polska. Srbsku bude předána Bosna a Hercegovina i pobřeží Dalmácie, avšak obnovení Velkého Srbska se může zabránit uzavřením partnerství s habsburskou říší. Některé části Sedmihradska a Bukovina se přenechají Rumunsku a zároveň Tridentsko připadne Itálii. Mensdorff však rozhodně odmítl tak dalekosáhlé ústupky a vyjednávání skončilo bezvysledně.⁶⁶

Potom britská vláda neprodleně 14. prosince 1917 schválila pravidelnou finanční podporu odboje proti bolševikům a centrálním mocnostem v jihovýchodním Rusku. Na spojenecké konferenci 23. prosince 1917 v Paříži se britští představitelé, člen válečného kabinetu lord A. Milner a ministr blokády R. Cecil, mimo jiné také zavázali připojit se k Francouzům při financování československého armádního sboru v Rusku. Revoluční převraty a občanská válka v Rusku tak začínaly měnit doposud zdrženlivý pohled Dohody na plány československého zahraničního odboje a tím rovněž na další existenci habsburské říše.⁶⁷ Současně francouzský premiér George S. Clemenceau a ministr britské vlády Alfred Milner podepsali 23. prosince 1917 v Paříži dohodu o rozdělení „*sfér vlivu*“ v bývalém carském Rusku, zmítaného nyní revolucí a občanskou válkou, a přilehlých oblastech. Britskou zónu tvořilo území ovládané kozáky v povodí Donu a na Kubáni, Kavkaz, Arménie, Gruzie a Kurdistán. Francouzskou zónu představovaly Besarábie, Ukrajina a Krym.⁶⁸ Pragmaticky uvažující Britové se přitom stavěli proti příliš moralizujícímu postupu a pacifistickým vizím amerického prezidenta W. Wilsona. Především vůči přehnaným iluzím o praktické účinnosti případné Společnosti národů. Britský premiér D. Lloyd George při hodnocení výhledů příštího vývoje mezinárodní situace 29. prosince 1917 varoval před Němci, kteří se určitě nevzdají politiky, jež vyvolala nynější válku. Nadále totiž budou vyznávat svou doktrínu, podle které „*železná pěst*“ vždy převáží nad všechny zásady morálky.⁶⁹ Současně britský ministr pro blokádu R. Cecil a generál Jan Ch. Smuts předložili 3. ledna 1918 memorandum o válečných cílech Velké Británie, které se stalo podkladem k proslulé řeči premiéra D. Lloyda Georgeho o dva dny později na konferenci Trade Union. Především navrhovali obnovení Polska, Srbska, Černé Hory a Rumunska s úpravou hranic podle národnostních hledisek jako náhradu za přenechání Makedonie a Dobrudže ve prospěch Bulharska, uspokojení oprávněných nároků Itálie, a podle principu sebeurčení

⁶⁶ Harry HANAK, *The Government, the Foreign Office and Austria-Hungary 1914–1918*, *The Slavonic and East European Review*, 1969, Vol. XLVII, No. 108, s. 182–183.

⁶⁷ Kenneth J. CALDER, *Britain and the Origins of the New Europe 1914–1918*, Cambridge 1976, s. 136–137.

⁶⁸ Louis FISCHER, *Russia's Road from Peace to War. Soviet Foreign Relations 1917–1941*, New York–London 1969, s. 14–16.

⁶⁹ John GOOCH, *Soldiers, Strategy and War Aims in Britain 1914–1918*, in: Barry Hunt – Adrian Preston (eds.), *War Aims and Strategic Policy in the Great War 1914–1918*, London 1977, s. 35.

národů federalizaci Rakousko-Uherska.⁷⁰ Přitom britský ministr pro blokádu R. Cecil písemně 2. ledna 1918 své vládní kolegy upozornil, že politika Rakousko-Uherska ve stávající podobě bude vždy politikou jeho Němců a Maďarů. Proto britský premiér D. Lloyd George na zasedání kabinetu 3. ledna 1918 připustil možnost nějaké zmínky ve vládním prohlášení o Italech, Chorvatech, Slovácích, Češích a dalších národech pod nadvládou habsburské říše.⁷¹

Britský premiér D. Lloyd George v dalším upřesnění válečných cílů Spojeného království v projevu na konferenci Trade Union 5. ledna 1918 v Londýně zdůraznil, že poválečné uspořádání Evropy, která má právo na spravedlnost a stabilitu, bude založeno na zásadě, že vládnout se má se souhlasem těch, kterým se vládne. Británie nechce zničit Německo nebo Rakousko-Uhersko ani oloupit Turecko. O formě německé vlády rozhodnou samotní Němci, třebaže on sám dává přednost pravidlům demokracie. Bývalé kolonie Německa mají právo na sebeurčení s ustavením vlastní správy se souhlasem Spojenců. Británie sice nevede válku za rozbití Rakousko-Uherska, nicméně v této části Evropy se dají příčiny nepokojů, které často ohrožovaly světový mír, odstranit jedině poskytnutím skutečné autonomie podle demokratických principů národům habsburské říše při uspokojení oprávněných nároků Italů a Rumunů na sjednocení. Osmanská říše si zachová pouze vlastní území Turecka s Istanbulem, zatímco úžiny mezi Středozemním a Černým mořem budou neutrální a mezinárodní. Arábie, Arménie, Mezopotámie, Sýrie a Palestina dostanou vlastní správu a budou reorganizovány podle svých národnostních poměrů. Požaduje vyklizení obsazených území a plné obnovení – ekonomické, politické, územní – Belgie, Srbska, Černé Hory, Francie, Itálie a Rumunska, kterým budou nahrazeny způsobené škody, přitom Francie dostane zpátky Alsasko-Lotrinsko. Podporuje obnovení nezávislého Polska jako nezbytné záruky pro stabilitu západní Evropy. Oceňuje velké oběti Ruska, které však nyní může zachránit pouze jeho vlastní lid. Nehodlá podrobně rozebírat otázku Německem okupovaného území bývalého carského Ruska. Jeho stávající vnitřní poměry ohrožují bývalé Spojence v důsledku katastrofy, do které se Rusko nepochybně řítí. Bude potrestáno porušování mezinárodní práva, zejména na mořích. Je pro pokračování dosavadní hospodářské spolupráce Spojenců také v poválečném období. Všeobecná branná povinnost a břemeno výdajů na zbrojení budou odstraněny ustavením mezinárodní organizace, která má předcházet válečným konfliktům a řešit mezinárodní spory.⁷²

Podobně také americký prezident W. Wilson vyhlásil 8. ledna 1918 známých 14 bodů programu na poválečné uspořádání světa.⁷³ Jeho zásady však v řadě ohledů ohrožovaly dosavadní postavení Velké Británie jako námořní a koloniální velmoci. Londýn proto ostražitě sledoval zejména britské zájmy na Středním východě. Politické

⁷⁰ Harry HANAK, *The Government, the Foreign Office and Austria-Hungary 1914–1918*, *The Slavonic and East European Review*, 1969, Vol. XLVII, No. 108, s. 183–184.

⁷¹ Kenneth J. CALDER, *Britain and the Origins of the New Europe 1914–1918*, Cambridge 1976, s. 126 a 130.

⁷² Alan SHARP, *David Lloyd George: Great Britain*, London 2008, s. 38–39; Paul GUINN, *British Strategy and Politics 1914 to 1918*, Oxford 1965, s. 277–278.

⁷³ Brian MORTON, *Woodrow Wilson. USA*, London 2008, s. 116–117.

oddělení ministerstva pro správu Indie – India Office – předložilo 30. ledna 1918 zvláštní memorandum, že přístav Basra v Perském zálivu ani důležité město Bagdád v Iráku se nesmí dostat pod nadvládu Turecka a tím vlastně pod kontrolu Německa. Administrativa osmanské říše v této oblasti se proto nemá znovu obnovit a Britové musí již natrvalo opanovat Basru a Bagdád. K tomu je třeba využít úsilí Arabů po nezávislosti pod vedením krále Husajna II. al-Hášimího a místních arabských náčelníků s cílem vytvořit arabský stát nebo konfederaci arabských států pod „*britským protektorátem*“ pro zajištění obchodní prosperity a komunikací do Indie.⁷⁴

Britové jako protiváhu vůči programu Američanů stanovili 6. února 1918 vlastní propracované zásady poválečného uspořádání světa: 1) Francie a Anglie si rozdělí území „*Arábie*“ (Středního východu). Francie získá severozápadní území (Sýrie a Libanon) a Anglie jihovýchodní části (Jemen, Irák a Irán). Obě mocnosti ve svých oblastech budou kontrolovat železnici původní „*bagdádské dráhy*“ a zaručí si volný pohyb svého zboží a svobodný provoz přístavů Haifa a Alexandretta (Iskenderun). Anglie bude mít přitom „*volné ruce*“ v Egyptě a Francie zase v Maroku. 2) Itálie získá Trident, albánský přístav Valona, ostrov Sasena, Dodekanéské ostrovy, Tripolis a Kyrenaiku, s respektováním původních hranic, které měla italská Eritrea s britskými a francouzskými koloniemi v Africe. 3) Rusko získá Istanbul a přilehlé území Malé Asie a převezme odpovídající část veřejného dluhu osmanské říše, tak jako ostatní mocnosti, jež dostanou určitá území dosavadního Turecka. 4) Rumunsku se zaručí územní celistvost a získání částí nynějších území Rakousko-Uherska. 5) Anglie a Francie zaručují králi Hidžázu – západní provincie nynější Saudské Arábie s posvátnými městy Mekka a Medina – Husajnovi II. al-Hášimímu podporu nezávislosti Arabů na Německu a Turecku po celém území vymezeném na západě Rudým mořem, na jihu Indickým oceánem a na východě Perským zálivem – tedy nezávislého království dynastie Saúdů a pozdější Saudské Arábie. Přitom zaručují také nedotknutelnost „*svatých míst*“ muslimů – Mekka a Medina. Ve vztahu k dalšímu vývoji Mezopotámie (dnešní Irák) však krále upozorňují, že zajištění zájmů Velké Británie bude vyžadovat zvláštní „*administrativní kontrolu*“. Zmíněné závazky vůči králi dynastie Saúdů mají však spíše místní než mezinárodní význam. 6) Japonsko převezme v Číně „*německá*“ práva v oblasti Kiaučou (Ťiao-čou) na Šantungském poloostrově a obsadí „*německé*“ ostrovy v Tichém oceánu na sever od rovníku při uznání nároků Británie na ostatní „*německé*“ ostrovy jižně od rovníku v Tichém oceánu. 7) Čína získá podporu Velké Británie na ochranu své neutrality před útokem cizí mocnosti, ale za záruku nezvyšování čínských cel přes 5 % a odložení náhrady škod z předcházejících „*boxerských*“ povstání. 8) Belgie bude obnovena v původní podobě jako nezávislý a prosperující stát při náhradě utrpěných škod. 9) Srbsko jako nezávislý stát získá Bosnu, Hercegovinu, Slavansko, část pobřeží Dalmácie a Albánie. 9) Portugalsko dostane nazpět své kolonie a části „*německé*“ východní Afriky. 11) Řecko zůstane nezávislou konstituční monarchií. Londýn mu však nehodlá přenechat Kypr. 12) Švédsku

⁷⁴ David STEVENSON (ed.), *British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print*. Part II. From the First to the Second World War. Series H. The First World War, 1914–1918. Volume 3. The Allied and Neutral Powers: Diplomacy and War Aims, III: January 1917 – July 1918, University Publications of America 1989, dok. č. 196, s. 308–311.

musí být zaručeno, že Rusko proti němu neopevní Aalandské ostrovy. 13) Holandsko zůstane neutrálním státem s vyloučením jakéhokoliv násilí proti jeho území. 14) Švýcarsku bude také zaručena uzemní celistvost a respektování jeho neutrality. 15) Poláci získají nezávislý a jednotný stát. 16) Židům se zaručuje splnění závazků podle Balfourovy deklarace na samostatný stát v Palestině. 17) „Čecho-Slováci“ se odkazují na neurčité prohlášení prezidenta Wilsona. 18) Albánci se mají řídit výsledky balkánských válek z roku 1913 a dohodou spojenců s Italy z roku 1915. 19) Arméni mohou spoléhat na morální podporu spojenců. 20) Persie ještě nemá vyjasněné postavení. Proto se dočasně pozastaví anglo-ruská dohoda z roku 1907 o vymezení vzájemných zájmů na Středním východě, avšak musí se přihlížet k závazkům vůči Anglo-Persian Oil Company. 21) Afghánistánu se zaručuje, že mírová konference neučiní žádné rozhodnutí o jeho záležitostech bez konzultace s afghánským panovníkem.⁷⁵ Londýn tedy ve válce sledoval mnohem širší záměry ve světě, zejména na Středním východě. Porážka centrálních mocností v Evropě by oslabilo rovněž nepřátelské Turecko, s nímž se Dohoda neúspěšně pokoušela uzavřít separátní mír, a otevřela by prostor pro „arabské“ řešení budoucnosti Středního východu.

Britský plukovník A. Steel tudíž připravil 9. února 1918 pro vládu v Londýně návrhy na další postup k zajištění britských zájmů na Středním východě: 1) ochrana křesťanských Arménů před Turky; 2) upoutání oddílů turecké armády na kavkazské frontě, aby se zmírnil nápor Turků v oblastech Mezopotámie a Palestiny; 3) potlačit panislámskou a pantureckou propagandu, aby nemohla podněcovat nepokoje na území střední Asie, Persie, Afghánistánu a Indie.⁷⁶ Podobně zase člen „válečného kabinetu“ generál J. Ch. Smuts předložil v červenci 1918 tajné memorandum o důležitosti mořských tras pro dopravní spoje a obranu „*Britského Impéria*“. Proto v budoucích podmínkách míru musí být zajištěny britské komunikace a zabavení kolonií Německa, aby nemohlo z námořních nebo leteckých základen ohrožovat v příští válce britské spojovací trasy. Konec války musí učinit přítrž snům Německa o základnách na pobřeží střední Afriky, z kterých by mohlo kontrolovat nebo ohrožovat obchodní trasy Atlantického a Indického oceánu. Pokud však Německo získá zpátky původní kolonie v Africe, mohlo by naplnit své plány na vytvoření německého „*Impéria ve Střední Africe*“ a vybudovat v řadě přístavů na pobřeží Afriky základny pro ponorky. Německo tudíž nesmí získat nazpět své kolonie, což je životně důležité pro budoucí bezpečnost mořských komunikací Velké Británie.⁷⁷

⁷⁵ David STEVENSON (ed.), *British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print*. Part II. From the First to the Second World War. Series H. The First World War, 1914–1918. Volume 3. The Allied and Neutral Powers: Diplomacy and War Aims, III: January 1917 – July 1918, University Publications of America 1989, dok. č. 197. s. 312–325.

⁷⁶ George F. KENNAN, *Soviet-American Relations, 1917–1920*. Volume I. Russia Leaves the War, New York 1967, s. 187.

⁷⁷ David STEVENSON (ed.), *British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print*. Part II. From the First to the Second World War. Series H. The First World War, 1914–1918. Volume 4. The Allied and Neutral Powers: Diplomacy and War Aims, IV: July – November 1918, University Publications of America 1989, s. 221.

Souběžně pozornost Londýna přitahovala také habsburské říše a další osud střední Evropy. Britskému ministrovi zahraničí A. J. Balfourovi vlivný tiskový magnát Alfred Ch. W. Harmsworth lord Northcliffe, který se také podílel na různých diplomatických misích britské vlády, písemně navrhl 24. února 1918 dvě varianty postupu vůči Rakousko-Uhersku: (a) usilovat o uzavření separátního míru; (b) pokusit se zlomit moc habsburské říše, jako křehkého článku řetězu nepřátelských států, podporou a povzbuzováním všech protiněmeckých a prodohodových tendencí. Varianta (a) má však malou naději na úspěch, takže zbývá pouze varianta (b), která přitom neznamená vytvoření velkého počtu rozkouskovaných států, nýbrž ustavení „*Protiněmecké konfederace států střední Evropy a Podunají*“. Znamená to tudíž nasměřovat Jihoslovany, Italy a Poláky proti Rakousko-Uhersku. Britský kabinet zanedlouho 5. března 1918 schválil Northcliffův plán s těmito podmínkami: 1) Nebudou se dávat žádné přísliby jednotlivým národům Rakousko-Uherska, které by se nedaly splnit – například nesmí se slibovat naprostá nezávislost, jestliže lepší bude poskytnutí autonomie. 2) Zmíněný lord Northcliffe bude ministrovi zahraničí pravidelně předkládat veškeré písemnosti, které použije ke zmíněnému účelu, aby později nebyla ohrožena důvěra ve vládu Velké Británie.⁷⁸ Dohoda se tedy stále pokoušela uzavřít separátní mír s Rakousko-Uherskem a osamocené Německo pak rychle porazit. Spojenci tím především chtěli znemožnit uskutečnění projektu německé „*Mittleeuropy*“, která v podstatě znamenala naprosté opanování střední Evropy a Balkánu nepřátelským Německem. Vídeň možnost separátního míru nejenže odmítla, ale dokonce při rokování rakouského císaře Karla I. a německého císaře Viléma II. se smluvně 12. května 1918 ve Spa zcela podrobila Berlínu, čímž vlastně sama zpečetila osud podunajské monarchie. Dohoda totiž kvůli tomu zásadně změnila přístup vůči Rakousko-Uhersku.⁷⁹ Britský ministr zahraničí A. J. Balfour potom 21. května 1918 do Washingtonu oznámil, že politika pokoušející se odtrhnout Rakousko od Německa se nyní ukázala jako nevhodná a neúčinná, neboť nedávné setkání dvou císařů posílilo svazek obou centrálních mocností. Proto nejlepší bude všemožná podpora utiskovaných národů Rakousko-Uherska v boji proti německo-maďarské nadvládě, aby se habsburská říše mohla v rozumné míře zmenšit.⁸⁰

Jako nejsnadnější pro vítězství ve válce se tudíž Britům v dané chvíli jevila izolace Německa vnitřním rozbitím jeho hlavních spojenců – habsburské říše, podporou slovanských národů; a rozkladem osmanské říše, podnícením arabského odporu. Přitom ve vztahu k Rakousko-Uhersku byla pro Londýn určující zejména „*jihoslovanská*“ otázka a nové státoprávní uspořádání na Balkáně. Britský ministr zahraničí A. J. Balfour proto 25. července 1918 vyhlásil podporu následujícím válečným cílům Srbska: 1) Nezávislost a sjednocení Jihoslovanů. 2) „*Balkán lidu Balkánu.*“ Rakousko-Uhersko, podporované Německem, znevážilo tuto zásadu okupací i anexí Bosny a Hercegoviny

⁷⁸ Kenneth J. CALDER, *Britain and the Origins of the New Europe 1914–1918*, London–New York–Melbourne 1976, s. 177–179.

⁷⁹ Gary W. SHANAFELT, *The Secret Enemy: Austria-Hungary and the German Alliance, 1914–1918*, New York 1985.

⁸⁰ Victor H. ROTHWELL, *British War Aims and Peace Diplomacy 1914–1918*, Oxford 1971, s. 222.

i zasahováním do vnitřních záležitostí státu Balkánu. Proto nepřipadá v úvahu žádná nadvláda ani vměšování se do vnitřních poměrů Balkánu, nýbrž svobodný a nezávislý vývoj balkánských národů, samozřejmě s vyloučením veškerých pokusů o nadvládu jednoho ze zdejších národů nad druhými, a předpokládá se tudíž zřízení svazu států Balkánu. 3) Válečná náhrada za zničené země Jihoslovanů. 4) Hospodářská a kulturní spolupráce se Spojenci, kteří hodlají podporovat a bránit budoucnost balkánských národů, aby se vyloučilo opakování současné katastrofy. Obnovení a rozšíření nezávislého Srbska s přístupem k moři a spojení s dalšími slovanskými národnostmi do jednotného státu, aby se zabránilo jeho případné závislosti na „centrálních mocnostech“. Přitom jednotný jihoslovanský stát bude zárukou míru na Balkáně.⁸¹

Londýn tedy na sklonku války soustředil pozornost na řešení následků rozpadu osmanské a habsburské říše, tedy zejména na budoucí stabilizaci poměrů na Balkáně, poněvadž byla zásadně důležitá pro jeho zájmy ve východním Středomoří a na Středním východě. Britský ministr pro blokádu R. Cecil ve svém memorandu 8. října 1918 zdůraznil velký politický a vojenský význam Mezopotámie, Palestiny a Sýrie a nyní po „kolapsu“ Ruska také severovýchodní Arménie pro Londýn a Paříž. Jejich snahy o nové uspořádání poměrů ve zmíněných oblastech nemůže proto přehlížet ani Amerika, neboť to značně ovlivní budoucnost celého východního Středomoří, o čemž by se měly dohodnout vlády všech čtyř mocností – Itálie, Spojených států, Francie a Velké Británie.⁸² Foreign Office zakrátko 22. října 1918 poukázal na přetrvávající snahu Turecka využít s pomocí Německa podpory všech muslimů k odvrácení válečné porážky a udržení Istanbulu, kdežto pro zájmy Velké Británie je životně důležité rozhodné vítězství a budoucí mír k uspořádání poměrů v Indii, Egyptě a celém islámském světě.⁸³ V důsledku vojenské porážky a následujícího rozpadu osmanské říše vzrostlo však na Středním východě sebevědomí Arabů, kteří se nyní domáhali naprosto nezávislosti. Po svržení tureckého područí se nemínili podříditi další cizí nadvládě, tentokrát ještě odporující islámu, velmocí Západu. Britský vysoký komisař v Káhiře generál Francis R. Wingate ve zprávě pro svého ministra zahraničí A. J. Balfoura 1. listopadu 1918 oznámil zásadní stanovisko krále Husajna II. al-Hášimího. Pro jeho zájmy má velkou váhu úprava poměrů v Palestině, Sýrii a také v sousedních zemích podle dohody Anglie a Francie. Jeho země nemůže totiž prosperovat bez přístupu k moři ani pod zahraniční kontrolou, poněvadž pro islámský svět by to znamenalo sebevraždu. Proto král Husajn II. al-Hášimí a naprostá většina Arabů, včetně Syřanů, očekávají následující:

⁸¹ David STEVENSON (ed.), *British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print*. Part II. From the First to the Second World War. Series H. The First World War, 1914–1918. Volume 4. The Allied and Neutral Powers: Diplomacy and War Aims, IV: July – November 1918, University Publications of America 1989, s. 119–120.

⁸² David STEVENSON (ed.), *British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print*. Part II. From the First to the Second World War. Series H. The First World War, 1914–1918. Volume 4. The Allied and Neutral Powers: Diplomacy and War Aims, IV: July – November 1918, University Publications of America 1989, dok. č. 33, s. 57.

⁸³ Victor H. ROTHWELL, *British War Aims and Peace Diplomacy 1914–1918*, Oxford 1971, s. 240.

1) Francie nebude anektovat žádnou část arabského ani syrského území. 2) Francie nebude žádným způsobem kontrolovat ústřední vládu ani místní samosprávu a zaručí ochranu národních aspirací Arabů. 3) Británie a Francie zajistí Arabům volný přístup k moři a kontrolu přístavů na pobřeží Středoziemního moře.⁸⁴

Svého významu pro imperiální zájmy Velké Británie si stále více uvědomovali také předáci opozičních národů Rakousko-Uherska, kteří se nehodlali smířit s polovičatým řešením. Předseda Jihoslovanského výboru Ante Trumbić osobně 8. října 1918 britskému ministrovi zahraničí A. J. Balfourovi rázně sdělil podmínky Jihoslovanů vůči dohodovým Spojencům: 1) Nárokují si stejné zacházení jako Čecho-Slováci, aby jihoslovanští dobrovolníci byli považováni za spojenecké jednotky a uznaly se práva Srbů, Slovinců a Chorvatů vůči Rakousko-Uhersku na nezávislý a jednotný stát. 2) Požadují proto sjednocení všech Srbů, Slovinců a Chorvatů ve společném státě. Balfour ho ujistil vřelými sympatiemi Velké Británie vůči aspiracím Srbů, Chorvatů a Slovinců, nyní ještě podrobených Rakousko-Uhersku, na sloučení do jednoho národa, ale upozornil, že na takovém řešení se Tito Jihoslované musejí ještě dohodnout s vládou Srbska. Proto následujícího dne 9. října 1918 přijal předsedu srbské vlády Nikolu Pašiče, který poukázal na potíže s Italy, kteří si přes všeobecná prohlášení ve skutečnosti nepřejí sjednocení všech Jihoslovanů ve společném státě, jehož území bude muset tudíž okupovat srbská armáda. Přitom požadoval pro Jihoslovany stejné záruky jako dostali Čecho-Slováci, poněvadž srbská vláda nyní reprezentuje také všechny Srby, Chorvaty a Slovincy nyní utlačované Rakousko-Uherskem a dovolával se „*Korfské deklarace*“ o shodných cílech Srbska a zahraničního odboje Jihoslovanů na vytvoření společného státu. Balfour vyhýbavě poukázal na těžkosti s oficiálním uznáním takových nároků ze strany Londýna, takže srbská vláda a Jihoslovanský výbor o tom samy mají uzavřít příslušnou dohodu ještě před konáním mírové konference v Paříži, avšak upozornil na nevyhnutelnost brát také ohled na vztahy vůči Bulharsku, Řecku a Rumunsku.⁸⁵

Naproti tomu Češi a Slováci, povzbuzení vstřícnými stanovisky dohodových Spojenců, nezadržitelně směřovali k vytvoření vlastního státu. Britský vyslanec v Bernu Horace Rumbold ve zprávě ze 7. listopadu 1918 o jednání představitelů českého domácího a československého zahraničního odboje koncem října 1918 v Ženevě svému ministrovi zahraničí A. J. Balfourovi oznámil rozhodnutí Čecho-Slováků ustavit se jako nezávislá a suverénní republika s hlavním městem Prahou, která odmítá jakékoliv vztahy s rakouskou monarchií i přímou nebo nepřímou nadvládou Habsburků. Československý stát mají údajně tvořit Čechy, Morava, „*rakouské Slezsko*“ a Slováky obývané části Uherska. Současně se předpokládá spojovací „*koridor*“ s jihoslovanským státem ja-

⁸⁴ David STEVENSON (ed.), *British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print*. Part II. From the First to the Second World War. Series H. The First World War, 1914–1918. Volume 4. The Allied and Neutral Powers: Diplomacy and War Aims, IV: July – November 1918, University Publications of America 1989, dok. č. 63, s. 83–84.

⁸⁵ David STEVENSON (ed.), *British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print*. Part II. From the First to the Second World War. Series H. The First World War, 1914–1918. Volume 4. The Allied and Neutral Powers: Diplomacy and War Aims, IV: July – November 1918, University Publications of America 1989, dok. č. 34, s. 58–59.

ko přehrada proti „německé expanzi na Balkán“. Československý stát však nepomýšlí na vytvoření případné federace nově vytvořených států ve střední Evropě a za nejbližšího přítele považuje jihoslovanský stát. I když ještě nenavázal vztahy s vládou Polska, podporuje jeho územní požadavky vůči Německu, ale nelíbí se mu obdobné nároky Poláků vůči Rusku. Zároveň se snaží zabránit případnému spojení Maďarů a rakouských Němců. Přitom hodlá zamezit finančnímu bankrotu německého Rakouska a zabránit jeho spojení s Německem. Nebezpečí bolševismu v Čechách je bezvýznamné, poněvadž zde převládá nacionalistické nadšení, avšak v Polsku, Maďarsku, německém Rakousku, Haliči a Ukrajině je hrozba bolševismu velice vážná. 100 tisíc odvážných Čechoslováků je také nepostradatelných pro intervenci Dohody na území Ruska. Československá vláda přitom kontroluje železnice mezi Německem a Balkánem a pomýšlí na zmezinárodnění plavby na Dunaji a Labi.⁸⁶ Z pragmatického pohledu Londýna se tedy právě vzniklé Československo jeví jako velice vhodná záruka politické a hospodářské stability ve střední Evropě. Proto mohlo počítat s určitou mírou vstřícnosti Britů na připravované mírové konferenci v Paříži.

Po vojenské porážce centrálních mocností se habsburská říše na přelomu října a listopadu 1918 živelně rozpadla na jednotlivé „nástupnické“ státy, které začaly hrát důležitou úlohu v dalších záměrech západních velmocí. Jejich hlavní smysl otevřeně vyložil náčelník generálního štábu britských ozbrojených sil generál Henry Wilson 10. listopadu 1918 prohlášením: „*Skutečným nebezpečím pro nás nyní nejsou Bošové, ale bolševismus.*“⁸⁷ Potom zakrátko v zásadním dokumentu „*Memorandum o naší současné a budoucí vojenské politice v Rusku*“ ze dne 13. listopadu 1918 navrhl využít veškeré síly spojeneckých mocností k vytvoření okruhu států „*cordon sanitaire*“ kolem sovětského Ruska pro porážku bolševismu a obnovení svobodného jednotného Ruska jako přehradu proti další expanzi Německa na Východ.⁸⁸ Zmíněné stanovisko zásadně ovlivnilo následující přístup vítězných západních velmocí ke všem státům i národům střední, severovýchodní a jihovýchodní Evropy.

⁸⁶ David STEVENSON (ed.), *British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print*. Part II. From the First to the Second World War. Series H. The First World War, 1914–1918. Volume 4. The Allied and Neutral Powers: Diplomacy and War Aims, IV: July – November 1918, University Publications of America 1989, s. 86–88, dok. č. 65.

⁸⁷ John GOOCH, *Soldiers, Strategy and War Aims in Britain 1914–1918*, in: Barry Hunt – Adrian Preston (eds.), *War Aims and Strategy Policy in the Great War 1914–1918*, London 1977, s. 38.

⁸⁸ Richard H. ULLMAN, *Anglo-Soviet Relations, 1917–1921*. Volume II. *Britain and the Russian Civil War. November 1918 – February 1920*, Princeton 1968, s. 11–12.

RESUMÉ

Petr Prokš

War Policy of Great Britain and Disintegration of Austria-Hungary (1914–1918)

London regarded the imperial Germany its major opponent, because it strove to assume Great Britain's privileged position in international politics and trade. Germany's navy, which threatened the hitherto paramount position of the British fleet and the British colonial empire, presented a particularly delicate matter. The British thus abandoned their traditional policy of „*splendid isolation*” and joined the Entente Powers. In World War I, Great Britain desired to defeat the pretentious Germany in order to preserve integrity of the British Empire and safeguard its leading position as a naval and colonial power. During the war, London had to skilfully impose its demands and simultaneously take into account integrity of the Entente allies. The course of the war, however, was seriously influenced by a revolution in Russia and by the United States' entering the war. London's war policy had to respond to rapid changes of power conditions. In its approach to Central Europe, it encouraged preserving a democratic form of the Habsburg Empire, which was to be severed from alliance with Germany. The British had faced demands of the initially ambitious Russia, but after its revolutionary disruption they above all desired to stop spreading the revolution into other European territories and regions under British control. They also desired to prevent France from gaining power in Europe, Africa and the Middle East. At the same time, they had to challenge the United States' leading position in international politics as a new world power. At the end of the war, London had to come to terms with expansion of revolutionary movements and uncontrolled disintegration of the Habsburg Empire in Central Europe and the Ottoman Empire in Middle East. Thus the British concentrated on safeguarding the British Empire. They wanted to prevent further spread of revolution in Europe and restore balance of power in the world.